REGISTERED No. B. 876.

શ્રી જૈનશ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક બોર્ડીંગના હિતાર્થે પ્રગટ થતું

સૂચના:—પત્ર વહેવાર સઘળો વ્યવસ્થાપકના શરનામે કરવો.

बुद्धिप्रभा.

LIGHT OF REASON.

સંપાદક:—મણીલાલ મોહનલાલ. પાદરાકર.

કાવ્ય.

દિવ્ય પંથ પ્રતિ સંચરવાને, જન જીવન ઉન્નત કરવાને;
ગાન સુધારસ રેલવવાને, શારદ સ્હાય દે "બુદ્ધિપ્રભાને."

पुस्तक ६ ठुं. मे १९१४. वीर संवत २४४०. अंक २ जो.

प्रसिद्धकर्त्ता-श्री अध्यात्मज्ञान प्रसारक मंडळ.

વ્યવસ્થાપક-અમદાવાદ શ્રી જૈનશ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક બૉર્ડીંગ-
તરફથી સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ, શંકરલાલ ડાહ્યાભાઈ કાપડીઆ.

મુ. અમદાવાદ.

વાર્ષિક લવાજમ—પોષ્ટેજ સાથે રૂ. ૧—૪—૦ સ્થાનિક ૧—૦—૦

અમદાવાદ.

ધી "ડાયમંડ જ્યુબિલી" પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં
પરીખ દેવીદાસ છગનલાલે છાપ્યું.

વિષયાનુક્રમણિકા.

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧. વાચક શ્રી યશોવિજયજી કૃત. ...	૩૭	૭. તીર્થપ્રવાસ વર્ણન.	૬૦
૨. વૈરાગ્ય ભાવના.	૪૫	૮. અત્રેના નગરશેઠ કસ્તુરભાઈ મણી-ભાઈનું પરદેશગમન.... ...	૬૨
૩. સ્વીકાર અને અવલોકન. ...	૪૮	૯. કાવ્ય કુંજ...	૬૪
૪. જાણવા જોગ.	૫૦	પ્રવાસીનો પ્રશ્ન.	૬૬
૫. દુઃખનો નાશ.	૫૩	માફ કરજો.	૬૬
૬. જૈનોનું પદાર્થ વિજ્ઞાન... ...	૫૫	૧૦. માસિક સમાલોચના... ...	૬૮

લવાજમ.

હમારા ગ્રાહકો જોશે કે હમે ગત વર્ષમાં હમારાથી બનતું કરી વાંચકોને સર્વોત્તમ વાંચન પુરૂ પાડયું છે. કદમાં લખાણોમાં ઘણોજ ફેરફાર કરવા છતાં પણ લવાજમ માત્ર એક રૂપીઓજ રાખીને અમે નફા તરફ ન જોતાં કર્તવ્ય તરફજ દ્રષ્ટિ રાખીને તે ચાલુ વર્ષમાં નવિન ફેરફારો કરી સામાજીક માસિકની હરોળમાં તેને મુકી વધુ સેવા બજાવવા નિશ્ચય કર્યો છે. માસિકની ઉન્નતિનો આધાર તેના વાંચકોની નુતન મદદ પર અવલંબે છે. માટે સર્વ સુજ્ઞ ગ્રાહકોને વિનંતિ છે કે તેમણે ગત વર્ષનું લવાજમ વિના વિલંબે મોકલી આપવું અને ગ્રાહક તરીકે રહેવા ઇચ્છા ન હોય તો શરૂઆતથીજ અમોને લખી જણાવવું. જાહેર સંસ્થા નુકશાનમાં ન ઉતરે એ તરફ સર્વને દ્રષ્ટિપાત કરવા આગ્રહપૂર્વક વિનંતિ છે.

ઇતિશમ.

તૈયાર છે ! મંગાવો !! તૈયાર છે !!!

ડીમી ૧૦૧ ફોર્મ ૮૦૮ પાનાનો મહાન ગ્રંથ.

આનન્દઘન પદ ભાવાર્થ સંગ્રહ.

શ્રીમદ્ આનન્દઘનજીના આધ્યાત્મિક, વૈરાગ્યાદિક, ઉત્તમ રહસ્યવાળા ૧૮ પદો કે જેનો ભાવાર્થ સમજવા અનેક મનુષ્યોની તીવ્ર જિજ્ઞાસા હતી તે પદો ઉપર આચાર્ય બુદ્ધિસાગરસુરિજી મહારાજે સ્પષ્ટ રીતે વિસ્તારથી વિવેચન કરી જીજ્ઞાસા પૂર્ણ કરી છે. તે સાથે શ્રીમદ્દનું ચરિત્ર પણ ઉત્તમ રીતે દાખલ કર્યું છે. ઉંચા કાગળ, નિર્ણયસાગર પ્રેસની સુંદર છાપ ને મનોહર પાકી બાઇન્ડીંગ છતાં કીં. માત્ર રૂ. ૨-૦-૦.

ઠે. નાગોરીશરાહ. અમદાવાદ. } શ્રી જૈનશ્વેતાંબર મૂ૦ બોર્ડીંગ.

બુદ્ધિપ્રભા.

(The Light of Reason)

ब्रह्मानन्दविधानके पटुतरं शान्तिप्रदद्योतकम् ।
सत्यासत्यविवेकदं भवभयभ्रान्तिव्यवच्छेदकम् ॥
मिथ्यामार्गनिवर्तकं विजयतां स्याद्वादधर्मप्रदम् ।
लोके सूर्यसमप्रकाशकमिदं ‘ बुद्धिप्रभा ’ मासिकम् ॥

વર્ષ ૬ ઠું.] તા. ૧૫ મે સને ૧૯૧૪. [અંક ૨ જો.

वाचक श्री यशोविजयजी कृत.*

(વિવેચનકાર મુનિ બુદ્ધિસાગર સૂરિ.)

पद.

गुरुप्रशाद आतिमरति पाइ । तामें मनभयो लीन ॥
चिदानन्दघन अबहुइ बेठे । काहुके नहि आधीन ॥ १ ॥
घट प्रगटी सविसंपदाहो । इंद्राणी समता पविधीरज जसघट ज्ञानविमान ॥
जब समाधिनंदन वनमें खेले । तब हम इंद्र समान ॥ २ ॥
चक्ररत्न आयतहे जयणाविस्तृत । शिरपर ज्ञानहि छत्र ॥
चक्रवर्तिकी चालि चलतु है । कहा करिहे मोहअमित्र ॥ ३ ॥

* ભોજક લલ્લુભાઈ કીશોર વીશનગરવાળાની જુની પોણોસો વર્ષ ઉપરની ચોપડી-માંથી શ્રી મણિચંદ્રજીનાં પદો તથા ઉપાધ્યાયનું પદ લખેલું હતું તેનો અત્ર ઉતારો કરવામાં આવ્યો છે.

ભાવાર્થઃ—શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાય પોતાના હૃદયમાં પ્રગટેલા ઉભરાઓને બહાર કાઢતા છતાં કથે છે કે, મેં ગુરૂની કૃપાએ આત્માની સહજાનન્દરિતિ પ્રાપ્ત કરી છે. આત્માના સ્વરૂપમાં મારૂં મન લીન થઇ ગયું છે. આત્માના સ્વરૂપમાં રમણુતા કરવી એજ મને હવે ગમે છે. હવે તો અમે ચિદાનન્દઘન થઇ બેઠા છીએ, હવે અમે કોઇના અ-ધીન નથી. કોઇની દરકાર રાખીએ એવા અમે નથી. શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાય કથે છે કે, અ-મારા હૃદયમાં સર્વ સંપદાઓ પ્રગટી છે. અમે આત્મારૂપ ઇન્દ્ર છીએ અને સમતારૂપ અમારી ઇન્દ્રાણી છે. ધૈર્યરૂપ વજ્રને અમે ધારણ કરીએ છીએ. બાણનું વજ્ર જેમ પર્વતના ચૂરે

ચૂરા કરી નાખે છે તેમ આત્મારૂપ ઇન્દ્રનું ધૈર્યરૂપ વજ્ર અનેક પ્રકારના ચિંતા, ભય, વિકલ્પ સંકલ્પ વગેરે પર્વતોને છેદી નાંખે છે. આત્મારૂપ ઇન્દ્રનું જ્ઞાનરૂપ વિમાન છે તે ઉંચું ઉડે છે તેના પર અમે બેઠા છીએ. અમારો આત્મા ઇન્દ્રરૂપ હોઇને તે સમાધિરૂપ નન્દન વનમાં બેઠે છે. આવી દશામાં અમે સદ્વિચારો અને સદાચારો વડે અમે ઇન્દ્રસમાન છીએ.

सुधाकुंड समान ब्रह्मवचनके । आए अनुभव भोग ॥
नागलोक ठकुराइ पाइ । ताथे अधिक कुंन जोग ॥ ४ ॥
भए निस्तेज कुदर्शन तारा । नाठे दुर्जन चोर ॥
हृदय विवेक दिवाकर उदयो । मिटगयो मदनको जोर ॥ ५ ॥
शुकलपक्ष अध्यातम उदयो । समकित चंद अमंद ॥
सकलकलामृत अमृतविलासी । वरसत हर्षके बिन्दु ॥ ६ ॥
द्रव्यभाव परिणाम चरणके । दक्षिण उत्तरश्रेणि ॥
जसकर विद्याधरपद पायो । यागति पाइ केणि ॥ ७ ॥
दर्शन ज्ञानचंद्र रविलोचन । स्थिरता कमला कंथ ॥
सुखसागरमें मगन रहतुहे । हम हरिलच्छनवंत ॥ ८ ॥
अध्यातम कैलासविराजे । वृषभसभा उत्तंग ॥
विरति चतुरता गंगागोरी । सेवित शंकर रंग ॥ ९ ॥

ઉપાધ્યાય કહે છે અમે ચક્રવર્તિ છીએ. ભાવ ચક્રવર્તિની રીતિ પ્રમાણે વર્તતાં મોહરૂપ શત્રુ અમારૂં કંઇ પણ અહિત કરી શકનાર નથી. વિસ્તારવાળી જીવ યતના તેજ અમારૂં ચક્ર રત્ન છે અને અમારા આત્મારૂપ ચક્રવર્તિ પર જ્ઞાનરૂપ છત્ર ધારણ કરવામાં આવે છે. આવી આત્માની ચક્રવર્તિ દશામાં અમારે કોઇ વાતની કમીના નથી. સુધા અર્થાત્ અમૃત કુંડ સમાન આત્મ જ્ઞાન વચનથી અમને અનુભવ યોગ પ્રાપ્ત થયો છે તેથી અમોને નાગ લોકની ઠકુરાઇ પ્રાપ્ત થઇ છે. આત્મજ્ઞાનરૂપ અમૃત પીનારા એવા અમારા કરતાં નાગલોક કંઇ વિશેષ નથી કારણ કે અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ અમૃત પાનથી અજર અમર રૂપ થઇ શકાય છે.

અમારા હૃદયમાં આત્મજ્ઞાનરૂપ સૂર્ય પ્રગટતાં કુદર્શનરૂપ તારાઓ નિસ્તેજ બની ગયા, અને દુર્જનરૂપ ચોરો દૂર ભાગી ગયા. કામદેવનો જોર ભાગી ગયો. અમારા હૃદયમાં શુકલ પક્ષરૂપ અધ્યાત્મ જ્ઞાનનો ઉદય થયો છે અને અમન્દ સમ્યક્ત્વરૂપ ચંદ્રનો ઉદય થયો છે અને તેથી સકલ કળાને ધારણ કરનાર અમૃત વિલાસી હર્ષનાં બિન્દુઓ અમારા અસંખ્ય પ્રદેશમાં વર્ષી રહ્યાં છે.

અમે ભાવવિદ્યાધરની પદવીને ધારણ કરનારા બન્યા છીએ. ચારિત્રના દ્રવ્ય અને ભાવ પરિણામ તે દક્ષિણ અને ઉત્તરશ્રેણિયો જાણવી. શ્રી યશોવિજયજી કહે છે કે મેં ચારિત્રના દ્રવ્ય અને ભાવ પરિણામની દક્ષિણ અને ઉત્તર શ્રેણિયોવડે મારા હસ્તમાંજ વિદ્યાધર પદ પ્રાપ્ત થયું છે. આવી પદવી કહો—આવી દશા વિના કહો અન્ય કોણે પ્રાપ્ત કરી છે? અર્થાત્ અન્ય કોઇએ એવી પદવી પ્રાપ્ત કરી નથી. સારાંશ કે અધ્યાત્મ જ્ઞાનવિના અન્ય કોઇએ એવી પદવી પ્રાપ્ત કરી નથી.

અમે શ્રીકૃષ્ણ અર્થાત્ હરિરૂપ છીએ. અમારો આત્મા હરિ છે. દર્શન અને જ્ઞાનરૂપ ચંદ્ર અને સૂર્યરૂપ લોચનને ધારણ કરનાર અને સ્થિરતા રૂપ લક્ષ્મીના અમે સ્વામી છીએ અને સુખ સાગરમાં સ્થિરતારૂપ લક્ષ્મીની સાથે આનન્દ કરીએ છીએ. આવી દશાએ હરિના લક્ષણવાળા અમો છીએ.

बाह्यभाव रचनाको ब्रह्मा । इसकारण मुखहोति ॥
अंतरंग रचनाके ब्रह्मा । हम भए आप उद्योत ॥ १० ॥
तीनभुवन विभुता अति अद्भुत । जिनपद तो नहीं दूर ॥
सिद्धयोग अध्यातमशक्ति । प्रगटित पुण्य अंकुर ॥ ११ ॥
चिंतामणि सुरतनु सुरधेनु । कामकलश भयो पास ॥
अष्टमहासिद्धि नवनिधि निरखे । आपमें आपविलास ॥ १२ ॥
ए प्रसाद सवि सुगुरु भजनको, जिनादिनो व्यवहार ॥
ज्ञानयोग गर्भित शुभ किरिया, धरमको परमाधार ॥ १३ ॥
व्यवहारी निश्चय पद पावे, ज्युं नृप लंछन राज ॥
व्यवहारे निश्चय अनुसरतां, सीजे सकलहित काज ॥ १४ ॥
वाचक जस विजये इम दाखी, आतमसाखि रुद्धि ॥
भाखी सद्गुरु अनुभव चाखी, राखीये करि घन शुद्धि ॥ १५ ॥

ઉપાધ્યાય કથે છે કે અમારો આત્મા મહાદેવ છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ કૈલાસ પર્વતપર અમારો આત્મારૂપ શિવ વિરાજે છે. સંતોષરૂપ વૃષભના ઉપર અમે બેસીએ છીએ. વિરતિ રૂપ ગંગાને અમે ધારણ કરીએ છીએ અને ચાતુર્યરૂપ ગૌરી (પાર્વતી) ના અમે ધારક છીએ. આ સ્થિતિથી અમારો આત્મારૂપ મહાદેવ આનન્દમાં લયલીન રહે છે. બાહ્ય ભાવની રચનાનો કર્ત્તા બ્રહ્મ છે અને અમારા આત્માના અન્તરંગ ગુણ સૃષ્ટિના કર્ત્તા છીએ માટે વસ્તુતઃ અમારો આત્મા બ્રહ્મા છે. સ્વયં આત્માજ અમારો પ્રકાશ રૂપ થયો અને અમારો આત્માજ બ્રહ્મા છે એમ પ્રકાશીએ છીએ. ત્રણ ભુવનની પ્રભુતા જ્યાં અત્યંત અદ્ભુત છે એવું જિનપદ દૂર નથી. સિદ્ધયોગ રૂપ અધ્યાત્મ શક્તિ છે અને તે અનન્ત પુણ્યાંકુરથી પ્રગટે છે. ચિન્તામણિ, કલ્પવૃક્ષ, કામકુંભ, અને સુરધેનુ ઇત્યાદિ સર્વે અમારામાં છે એમ હવે અવબોધાયું. શ્રીમદ્ કથે છે કે અધ્યાત્મજ્ઞાનદૃષ્ટિએ આત્મજ્ઞાની અષ્ટસિદ્ધિ અને નવનિધિને પોતાના આત્મામાં દેખી શકે છે.

આ પ્રમાણે જે અમારામાં સર્વે ભાસ્યું તે શ્રી સદ્ગુરૂના પ્રતાપે જાણવું. જેણે આ સર્વનું કારણ જે ધર્મ વ્યવહાર તેને સમર્પ્યો. શ્રીમદ્ કથે છે કે જ્ઞાનયોગ ગર્ભિત શુભ ક્રિયાઓ ખરેખર ધર્મના પરમ આધારભૂત છે, જે ધર્મના વિચારો અને આચારોવડે સમ્યગ્ વ્યવહારી થયો તે નિશ્ચય પદને પ્રાપ્ત કરે છે. તત્સંબંધમાં ઉપાધ્યાયજી કથે છે કે નૃપ લંછનો જેનામાં હોય છે તે મનુષ્ય રાજ્યને પામી રાજા બને છે તદ્વત્ જે સમ્યગ્ ધર્મ વ્યવહારી બની આત્માના સદ્ગુણોને ખીલવે છે તે શિવ રાજ્યને પ્રાપ્ત કરે છે. વ્યવહાર વડે નિશ્ચય ધર્મને અનુસરતાં સકલહિત કાર્યની સિદ્ધિ થાય છે. વાચક શ્રી યશોવિજયજીએ આત્મ સાક્ષીએ આત્માની ઋદ્ધિને દેખાડી છે. શ્રી સદ્ગુરૂ મહારાજની પાસે રહી

અનુભવ જ્ઞાનનો રસ સ્વાદીને આત્મહિત શિક્ષા ભાખી છે તે હિત શિક્ષાને હૃદયમાં મેઘની વૃદ્ધિની પેઠે ધારણ કરીએ તો આત્માના ગુણોની ઘણી વૃદ્ધિ થાય.

શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયના પદ્યમયોદ્ગારથી અવબોધવાનું કે અધ્યાત્મજ્ઞાન દૃષ્ટિથી પોતાના આત્માની ઉચ્ચતા કરી શકાય છે અને પોતાના આત્મામાં અનન્ત સુખ છે એવો અનુભવ કરી શકાય છે. પોતાના આત્મામાં વાસ્તવિક સુખ છે એવો અનુભવ પ્રગટતાં દુનિયાની મોહ દશાથી પોતાનું મન પાછું હઠે છે અને પર વસ્તુઓની પ્રાપ્તિ માટે અનેક પ્રકારની ઇચ્છાઓ, ચિન્તાઓ, ભય, અને શોક વગેરે જે જે મોહ ચાળાઓ થાય છે તે પશ્ચાત્ થતા નથી. અને આત્મામાં પરમ સંતોષ પ્રગટે છે. ધર્મ વ્યવહાર સાધક સન્તો અધ્યાત્મ જ્ઞાનવડે આત્મધર્મમાં રમણતા કરી સહજ સમાધિ સુખ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. અધ્યાત્મ જ્ઞાનીઓને આવી અધ્યાત્મ દશાનો અનુભવ આવે છે તેથી તે ઉપર પ્રમાણે ગાય છે.

ॐ शान्तिः ३

वासुपूज्य स्तवन.

वासुपूज्य जिनवासव पूजित, ध्याओ मनने रंगेरे ।
जयाराणीए जिन जन्म्यो, उद्योत भयो सब लोगेरे. वासु. ॥ १ ॥
छपनदिशी कुमरी मिली गायो, इंद्रे मेरु स्नात्र करायोरे ।
आनंद उलटि उचित नमायो, पाप पडल फडायोरे. वासु. ॥ २ ॥
वरस अढार लाख गृहवासे वसीयो, संयम लेवा धसीयोरे ।
घाति करमकुं दूरि करीने, शुद्ध नाण दर्शननो रसियोरे. वासु. ॥ ३ ॥
तीरथ थापी उपदेश दीधा, बहुत जीव बुजायारे ।
लाख बहुत वर्ष पूरण थए, चंपानयरी आयारे. वासु. ॥ ४ ॥
श्री चंपाइ पंचकल्याणक, शिवरमणीने वरीयारे
सेवक मणिचंद्र जिन गुण गातां, काज सर्वे तस सरीयांरे. वासु. ॥ ५ ॥

(વિવેચનકાર મુનિ બુદ્ધિસાગર સૂરિ.)

पञ्च प्रकारनां अनुष्ठान.

दुहा.

सिद्धतणी सुख आसिका, अनंत अनंती होय ।
ते स्तवना किमकरी शकुं, मुज अल्पबुद्धि छे जोय ॥ १ ॥
ब्रह्मसुता तुजने स्तवुं, करो मुज बुद्धिप्रकाश ।
जिम अनुष्ठान पांचे कहुं, पहुंचे मनतणी आश ॥ २ ॥
विषगरल अन्योअन्य, तद्धेतु अमृत जेह ।
त्रण त्यजे दोइ आदरे, सिद्धगति पहुचे तेह ॥ ३ ॥
विषगरल अनुष्टानजे, इह परलोकनी आश ।
अल्पसुखने कारणे, चिहुगति पूरे वास ॥ ४ ॥

हवे त्रिजौ अन्योअन्य, शून्यकार अनुष्ठान ।
कोइक जीव भद्रकपणे, लहे फल पुण्यनिदान ॥ ५ ॥
तद्धेतुने कारणे, जिन आज्ञाक्रिया ध्यान ।
गुरुसेवाए ते लहे, छेदे कर्म निदान ॥ ६ ॥
सिद्ध द्रव्य अरूपी तणो, रूपातीत धर्म ध्यान ।
तेहपणे परगुण आसिका, स्वद्रव्य अतिइ निदान ॥ ७ ॥
अभेदरूप ध्यातांथकां, स्वद्रव्य निरखे जोय ।
शुकलध्यान वलतो लहे, ए पद्धते इम होय ॥ ८ ॥
सन्तपदादिप्ररूपणा, लहे द्रव्यगुण पर्यवरूप ।
नयनिक्षेप प्रमाण करि, भावे आत्मस्वरूप ॥ ९ ॥
निज पर्यायमें चित्त रहे, न लहे परयाइरूप ।
पुण्यानुबंधी करे क्रिया, इहतवे तसरूप ॥ १० ॥
हवे अमृत अनुष्ठानकुं, आवे आत्मस्वभाव ।
हुं कर्त्ता ते नविग्रहे, निरखे उदासीन भाव ॥ ११ ॥
थिरा कांता दो दृष्टि थाइ, होय आतम अमृत समान ।
आत्मयोग दुने अमृता, नुष्ठान प्रभापरा दृष्टि जाण ॥ १२ ॥
उदयागति वेद खेपवे, पण राता न ताता होय ।
योग शुभाशुभ उपजे, खेद राग नहि कोय ॥ १३ ॥
जेहने अंत क्रिया हुइ, ते आतमा अमृत समान ।
अशुभ दोइ गति तस टली, ते निश्चय लहे निर्वाण ॥ १४ ॥
अमृत स्वभाव सुख आसिका, सप्तधातु रस भेद ।
स्वेत मांस लोहीत सहुआ, ए जिनपदकुं खेद ॥ १५ ॥
अनंत संबंधी दूर रह्या, खेले पुद्गल खेल ।
पूरवभवना बंधथी, पणि न गणे विराको मेल ॥ १६ ॥
आल्हादने सुख आसिका, वांछा पज्जव जेह ।
शुद्ध द्रव्यगुण पज्जवा, तिणे अनादि तुज तेह ॥ १७ ॥
जव संजलणा माफिके, कर्म रहे जव जाण ।
तव ते जिनादि संयम लीए, अमृतयोग अनुष्ठान ॥ १८ ॥
स्वद्रव्य शुद्ध गुण पज्जवा, ते स्वभाव जिन राख ।
परद्रव्य अशुद्ध गुण पज्जवा, तेह भाव तुज नाखि ॥ १९ ॥

भाव अनुकंपा आपणी, आस्तिक आत्म स्वभाव।
जे तनमें ते थइ रह्यो, न भजे परगुण भाव ॥ २० ॥
जब अमृतमय आतमा, वास्यां योग अनुष्ठान।
तब ते तनमें थइ रह्यो, क्षायिकतणो निदान ॥ २१ ॥
शुद्ध द्रव्य गुण पज्जवा, ताहरा तुज कहे जोय।
आत्मपर द्रव्य पज्जवा, तेह साधे स्युं न होइ ॥ २२ ॥
अमृतयोगसे आतमा, हुआ दोइ एकी भूत।
घोर उपसर्गे परिसहा, सहतां नहीं कोइ दुःख ॥ २३ ॥
इणि विधि कर्म खपावीने, पामे केवलज्ञान।
भव्य जीव प्रतिबोधिने, पुहुचे शिवपुर स्थान ॥ २४ ॥
पंच अनुष्ठान सुख आसिका, रचीते उत्तम काम।
भणे मणिचंद भावे सुणे, लहे ते मंगल ठाम ॥ २५ ॥

श्री मणिचंद्रजी महाराज पंच प्रकारना अनुष्ठाननुं स्वरूप वर्णवे छे. तेनो सामान्यतः सार नीचे मुजब छेः-विष-गरल-अन्योऽन्य, तद्धेतु अने अमृत ए पंच प्रकारनां अनुष्ठानमां विष-गरल अने अन्योऽन्य ए त्रणनो त्याग करीने आत्मज्ञानी तद्धेतु अने अमृत ए बे अनुष्ठानने आदरे छे. तद्धेतु अने अमृतानुष्ठानथी सिद्धगतिनी प्राप्ति थाय छे. आ लोक अने परलोकनां सुखोनी आशाए विष अने गरल अनुष्ठानने अज्ञानी जीवो सेवे छे. अज्ञानी जीवो विष अने गरलानुष्ठान सेवीने अल्पसुख हेते चतुर्गति परिभ्रमणनी वृद्धि करे छे. हृदयनी शून्यताए अन्य मनुष्योनी देखादेखीए जे अनुष्ठान करवामां आवे छे तेने अन्योऽन्यानुष्ठान कहे छे. कोइक जीव भद्रक परिणामथी धर्म संबंधी अन्योऽन्यानुष्ठान सेवीने पुण्यफलनी प्राप्ति करे छे. जिनेश्वरनी आज्ञाओना हेतुओने परिपूर्ण जाणनार जिनेश्वरनी आज्ञाए जे जे धार्मिक अनुष्ठानो सेवे छे. अने गुरुनी सेवावडे धर्म क्रियाओनां रहस्य समजीने विधिपूर्वक जे जे धर्मानुष्ठानोने भव्यजीव सेवे छे ते तेने तद्धेतुनुं अनुष्ठान प्राप्त थयुं एम अवबोधवुं. तद्धेतु क्रियानो करनार भव्यजीव कर्मना हेतुओने छेदे छे. अरूपी एवा सिद्ध द्रव्यनुं रूपातीत ध्यानना सेवनप्रति लक्ष राखे छे. परद्रव्यमां सुखनी आशा राखतो नथी. पोताना आत्मद्रव्यमां सहज सुख छे अने तेने प्राप्त करवुं एज धर्मक्रियाओ करवानो मुख्योद्देश छे एम अवबोधीने तद्धेतुक्रियाओने सेवे छे. तद्धेतुक्रिया करनार योगी पोताना आत्माने अभेदपणे ध्यावे छे अने स्वात्मद्रव्यने देखे छे. तद्धेतु क्रियामग्न योगी शुक्लध्यानने प्राप्त करी शके छे. तद्धेतु क्रिया करवावाळो योगी सात नय अने चार निक्षेपाथी आत्मद्रव्यनुं स्वरूपबोधक भव्यजीव पोताना शुद्धगुणोने प्रगटाववा जे जे अनुष्ठानो सेवे छे ते तद्धेतुक्रियाओ अवबोधवी. सत्पदप्ररूपणादि नवद्वारथी आत्मद्रव्यना गुणपर्यायोनो ज्ञाता तद्धेतुक्रियाओनां रहस्योने अवबोधीने चित्तनी तल्लीनताए धर्मानुष्ठानने सेवी परमात्मपद प्राप्त करे छेः-आत्माना निज पर्यायमां चित्तनी रमणता थवाथी वैषयिक विकल्प

સંકલ્પો સ્વયમેવ શાન્ત થાય છે અને આત્મા પરભાવ પરિણતિએ પરિણમતો નથી. આવી તદ્હેતુ ક્રિયાની યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરનાર જીવ સંવર અને નિર્જરાતત્ત્વની પ્રાપ્તિ કરી શકે છે અને શુભ ધર્મપ્રવૃત્તિએ પુણ્યાનુબન્ધિ પુણ્યનો બંધ કરે છે.

અમૃતાનુષ્ઠાનની યોગ્યતા આત્માના સ્વભાવ પ્રમાણે વર્તતાં પ્રાપ્ત થાય છે. અમૃતાનુષ્ઠાનીયોગી હું કર્તા આદિ અહંવૃત્તિથી રહિત હોય છે. અમૃતાનુષ્ઠાનકારક યોગી ઉદાસીન ભાવે અર્થાત્ રાગદ્વેષ રહિત પરિણામે સર્વને દેખે છે. તેને દુનિયાની વસ્તુઓમાં ઇષ્ટાનિષ્ટત્વ રહેતું નથી. અમૃતાનુષ્ઠાનની પ્રાપ્તિવાળા જીવને સ્થિરા અને કાન્તા એ બે દૃષ્ટિઓની પ્રાપ્તિ થાય છે. પોતાનો આત્મા તેને અમૃતસમાન લાગે છે અર્થાત્ ધર્માનુષ્ઠાનમાં આનંદરૂપામૃતનો પ્રકટ ભાવ થાય છે. આત્મયોગની ઉચ્ચકોટીપર ચઢતાં અમૃતાનુષ્ઠાન કરનાર યોગીને પ્રભા અને પરા દૃષ્ટિ ખીલે છે અને તેથી તે સ્વયમેવ પરમાત્મરૂપ બને છે.

અમૃતાનુષ્ઠાનકારક યોગી ઉદયમાં આવેલાં કર્મને સમભાવે વેદીને ખપાવે છે પણ શુભાશુભ યોગે શુભાશુભ કર્મ વિપાકો ભોગવતાં હર્ષ શોક ધારણ કરતો નથી. અમૃતાનુષ્ઠાનકારક યોગી કર્મ ક્રિયાનો અન્ત કરે છે અને તેને માત્ર પોતાનો આત્માજ અમૃત સમાન લાગે છે. અમૃતાનુષ્ઠાનકારકને શુભ અને અશુભ ગતિ એ બે ગતિયો ટળે છે અને તે નક્કી મુક્તિપદ પ્રાપ્ત કરે છે. અમૃત સ્વભાવ સુખ યોગે સાત ધાતુઓ ભેદાય છે અને તીર્થંકરોને બાલ્યાવસ્થાથી માંસ રક્ત વગેરે શ્વેત પ્રકટે છે. જિનેશ્વરને અમૃતાનુષ્ઠાન યોગ પ્રભાવે આવી દશા તો બાલ્યથી એક ખેલની પેઠે થાય છે. ગૃહાવાસમાં જિનેન્દ્રોને અનન્તાનુબંધિકષાયો નહિ હોવાથી તેઓ ભોગાવલી કર્મના ઉદયથી પુદ્ગલ ખેલને ખેલે છે તો પણ તેને સુખરૂપ ગણતા નથી. તેઓ ચિત્તમાં મેલ ઉત્પન્ન કરનાર એવાં ભોગાવલી કર્મો જાણીને તેનાં સુખ બુદ્ધિવડે રાગાદિક ભાવે પરિણામ પામતા નથી. અન્તર્દૃષ્ટિથી તેઓ ન્યારા રહે છે. ગૃહસ્થાવાસમાં અમૃતાનુષ્ઠાન મગ્ન તીર્થંકરો આત્માનો આનન્દ કે જે જે આલ્હાદ સુખ આદિ પર્યાયોરૂપ જાણે છે તે અનાદિકાલથી પોતાનામાં રહ્યા છે એમ અવબોધીને તેઓ આત્મદ્રવ્યના શુદ્ધ પર્યાયરૂપ આનન્દમાં ઝીલે છે. સંજ્વલ કષાય જ્યારે બાકી રહે છે અને જ્યારે અનન્તાનુબંધિ આદિ શેષ કષાયો ટળે છે ત્યારે જિનો સંયમ અંગીકાર કરે છે અને તેઓ અમૃતાનુષ્ઠાન સેવે છે. આત્મદ્રવ્યના ગુણ પર્યાયોએ આત્મસ્વભાવ છે એમ નિશ્ચય કરીને તેને ધારણ કર અને પરપુદ્ગલાદિ દ્રવ્યોના પર્યાયો પરસ્વભાવ છે એમ જાણીને તેમાંથી ચિત્તને દુર કર કે જેથી અમૃતયોગાનુષ્ઠાન કે જે જ્ઞાનીઓને પ્રાપ્ત થાય છે તેની તને પ્રાપ્તિ થાય. પોતાના આત્માના સ્વભાવમાં રમણતા કરવી એ ભાવદયા છે. આત્મદ્રવ્યના સ્વદ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ અને ભાવથી જે જે અસ્તિ પર્યાયરૂપ ધર્મો છે તેનું સંરક્ષણ કરવું. તેના ઉપર આવેલું કર્માવરણ દૂર કરવું એ માત્ર અનુકંપા છે. अमृतानुष्ठान योगीने भाव अनुकंपा प्रगटे છે તેથી તે તનમાં રહેલા આત્મામાં સ્થિર થઇ રહે છે અને પરપુદ્ગલ ભાવમાં રાગદ્વેષ કરતો નથી. શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજ પણ અધ્યાત્મ ગીતામાં અધ્યાત્મ યોગીને અમૃતાનુષ્ઠાન સંબોધતા છતાં કથે છે કેઃ—

स्वगुण रक्षणा तेह धर्म, स्वगुण विध्वंसना ते अधर्म.
भाव अध्यात्म अनुगत प्रवृत्ति, तेहथी होय संसार छित्ति ॥१॥

પોતાના આત્માના ગુણોનું રક્ષણ કરવું તે ધર્મ છે અને આત્માના ગુણોનો ઘાત

કરવો તે અધર્મ છે. આવા ભાવાધ્યાત્મની અનુગત અમૃતાનુષ્ઠાન પ્રવૃત્તિથી સંસારનો છેદ થાય છે. આવી ભાવાધ્યાત્મગતામૃત ક્રિયાથી મુનિવરો અલ્પ કાળમાં સંસારમાંથી સર્વે પ્રકારના બંધનોથી મૂકાય છે અને આત્મામાં રહેલા અપરંપાર આનન્દને પામે છે. અમૃતાનુષ્ઠાની યોગી શુક્લધ્યાનવડે પોતાના આત્મામાં સ્થિર થઈ જાય છે ત્યારે ક્ષાયિકભાવે આત્માની અનન્ત જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રાદિ લબ્ધિયોને પામી પરમાત્મા થાય છે.

શ્રી મણિચંદ્રજી મહારાજ અમૃતાનુષ્ઠાનનું સ્વરૂપ દર્શાવીને તે અમૃતાનુષ્ઠાનમાં સ્થિર રહેવા માટે પોતાને શિખામણ આપે છે કે હે આત્મન્! હારા આત્માના શુદ્ધ ગુણ પર્યાયો હારામાં છે, હારી પાસે છે એમ જાણીને બાહ્ય પુદ્ગલ પર્યાયોની સાધનાનો ત્યાગ કર. કારણ કે પુદ્ગલ પર્યાયોને ભેગા કરતાં અને તેમાં રાચતાં માચતાં હારૂં કલ્યાણ થવાનું નથી.

અમૃતાનુષ્ઠાન યોગથી આત્મા અને પરમાત્માની એકતા થાય છે અને ઘોર પરિષહ સહન કરતાં કોઈ જાતનું દુઃખ વેદાતું નથી. ગજસુકુમાલ સ્કંધક સૂરિના પાંચસે શિષ્યો વગેરેને જે ઘોર પરિષહો થયા અને તેમાં તેઓ સ્થિર રહ્યા તેનું કારણ એ હતું કે તેઓ અમૃતાનુષ્ઠાન યોગમાં સ્થિર થયા હતા. અમૃતાનુષ્ઠાન યોગી આત્માના ગુણ પર્યાયોનું ધ્યાન ધરીને ગુણસ્થાનકે આરોહતો આરોહતો અનુક્રમે સર્વ કર્મ ખપાવીને કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે છે. કેવલજ્ઞાની થઇને ભવ્ય જીવોને ધર્મ દેશના દેઇ અઘાતિક કર્મનો છેવટે નાશ કરીને શિવપુર સ્થાન પ્રાપ્ત કરે છે. પંચાનુષ્ઠાનનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે શ્રી મણિચંદ્રજીએ ભવ્ય જીવોના હિતાર્થે પદ્યમાં રચ્યું છે. શ્રી મણિચંદ્રજી કયે છે કે આ પંચાનુષ્ઠાનનું સ્વરૂપ જે ભણે અને સાંભળે તેનો ભાવાર્થ વિચારે અને તદ્હેતુ તથા અમૃતાનુષ્ઠાનને સેવે તે મંગલ સ્થાનને પ્રાપ્ત કરે છે.

શ્રી મણિચંદ્રજીએ ઉપરના પદ્યમાં પંચાનુષ્ઠાનનું સ્વરૂપ દર્શાવ્યું છે તેનો ભાવાર્થ વિચારીને પોતાની સ્થિતિને પ્રત્યેક મનુષ્યે વિચાર કરવો જોઇએ. વિષ ગરલ અને અન્યોઽન્યાનુષ્ઠાનનું સ્વરૂપ સમજીને તેનો વિવેક કરવો જોઇએ. વિષગરલાનુષ્ઠાનના પરિણામ પોતાના આત્મામાં વર્તે છે કે નહિ તેનો સ્વયમેવ પ્રત્યેક ભવ્ય મનુષ્યે વિચાર કરી લેવો. ભવ્યજીવોએ ધર્માનુષ્ઠાનોમાં થતા ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, નિન્દા, વિકથા, મિથ્યાત્વ વિચાર, આશા, ભય, ખેદ, અને દ્વેષના પરિણામોને વારવા. પ્રીતિ અને ભક્તિવડે કરેલાં ધર્માનુષ્ઠાનો પોતાના આત્માની શુદ્ધિ કરે છે. ગાડરીયા પ્રવાહની પેઠે ચિત્ત વિક્ષેપાદિ વડે સેવાતાં ધર્માનુષ્ઠાનોથી જે ફળ મળવાનું છે તે મળતું નથી. ધર્માનુષ્ઠાનોનો ત્યાગ ન કરવો જોઇએ. પરંતુ ધર્માનુષ્ઠાનોમાં થતા એવા દોષોનો પરિહાર કરવો જોઈએ. જે મનુષ્યો ધર્માનુષ્ઠાનો કરવામાં દોષો થાય છે તે માટે ધર્માનુષ્ઠાનો ન કરવાં એવો વિચાર કરીને ધર્માનુષ્ઠાનો સેવતા નથી તેના કરતાં જે મનુષ્યો ધર્માનુષ્ઠાનો સેવે છે અને ધર્માનુષ્ઠાનો સેવતાં જે દોષો લાગે છે તેનો પરિહાર કરવા પ્રયત્ન કરે છે, દોષો ટાળવાનો ખપ કરે છે અને ધર્માનુષ્ઠાનો સેવવા અત્યંત રૂચિ તથા પ્રવૃત્તિ કરે છે તેવા મનુષ્યો ધર્મ તત્ત્વના વિશેષ પ્રકારે આરાધક છે. જે મનુષ્ય ધર્માનુષ્ઠાન સેવવાની ઇચ્છા ધારણ કરે છે પણ કર્મયોગે ધર્માનુષ્ઠાનને સેવી શકતો નથી તે મનુષ્ય ધર્મનો આરાધક છે પણ જે મનુષ્ય ધર્માનુષ્ઠાન કરવાની રૂચિ ધારણ કરતો નથી અને ધર્માનુષ્ઠાન સેવવાની પ્રવૃત્તિ પણ કરતો નથી તે વિરાધક છે પણ આરાધક નથી. જે મનુષ્ય યોગ્ય એવું ધર્માનુષ્ઠાન સેવે છે તેમાં જે કંઇ

દોષ લાગે છે તેની મનમાં દાઝ રાખે છે અને દોષોનો નાશ થાય એવી કાળજી રાખે છે તે મનુષ્ય આરાધક છે. ધર્માનુષ્ઠાન સેવનાર શ્રીવીતરાગ દેવની આજ્ઞાનો વિચાર કરીને પરમાં પડતો નથી અર્થાત્ પારકી પંચાતો, ઝઘડા, ટંટા, બખેડા, નિન્દા, પારકાં મર્મ બોલવાં વગેરે દોષોને સેવતો નથી અને આત્માના ગુણોનો ઉપયોગ રાખીને ધર્મક્રિયામાં પ્રવૃત્ત થાય છે તે મનુષ્ય ધર્મની ક્રિયાનો આરાધક અવબોધવો. ધર્માનુષ્ઠાનો સેવનારાઓએ કોઇની નિન્દા ન કરવી જોઇએ, તેમજ પોતાની બડાઈ ન કરવી જોઇએ. "ક્રિયાનું અજીરણ નિન્દા" એ કહેવતના સારને હૃદયમાં ધારણ કરવો જોઇએ. ધર્માનુષ્ઠાનવડે આત્મહિત કરવું જોઇએ, જે અનુષ્ઠાનો કરતાં હિંસા, જૂઠ, અસ્તેય, મૈથુન, વિશ્વાસઘાત, પ્રપંચ, દગાફટકા, ધૂર્તતા, પરજીવોને દુઃખવવા વગેરે દોષો થતાંજ વારવા જોઇએ. દેવ, ગુરૂ અને ધર્મનાં વ્યાવહારિક ધર્માનુષ્ઠાનો એકાગ્રચિત્ત-પ્રેમ-ભક્તિ અને ઉત્સાહ અને વિધિ પ્રમાણે કરવાં જોઇએ. ધર્માનુષ્ઠાનોમાં જે ગળીયા બળદ જેવા થઇ ગયા હોય છે તેઓ ધર્માનુષ્ઠાનોમાં પ્રવૃત્તિ કરતા નથી. તેઓ આત્માની ઉચ્ચ દશા કરવાને સમર્થ થતા નથી. વ્યાવહારિક ધર્મદૃષ્ટિએ અને આધ્યાત્મિક ધર્મદૃષ્ટિએ જે જે ધર્માનુષ્ઠાનો સેવવાં ઘટે તે વિવેકપુરસ્સરજ કરવા માટે શ્રી મણિચંદ્રજી મહારાજે અનુષ્ઠાનોનું સ્વરૂપ દર્શાવ્યું છે તેનો ભાવ વિચાર કરીને યોગ્ય અનુષ્ઠાનો સેવવાં જોઇએ.

વૈરાગ્ય ભાવના.

સ્મશાન ! ભયંકર, શાંત, ગમગીન, ઉદાસિન, ઘોર સ્થળ ! અનેક નેત્રોમાંથી નીકળતા ઉષ્ણ વારીથી ભીંજાયેલ જગ્યો ! અનેક જનોને સંસારની અસારતા જણાવી વૈરાગ્યવાળા કરનાર શાંત સ્થળ ! તારૂં ચિત્ર સંપૂર્ણપણે શી રીતે ચિત્રી શકું ?

અહીંઆં આવ્યાથી બધા એક સરખા થઇ જાય છે. રાય-રંક, પંડિત-મુર્ખ, સુંદર-કદરૂપ, મોટા-નાના, બ્રાહ્મણ-શુદ્ર, બાલ-વૃદ્ધ, અંગ્રેજ-ગુજરાતી, અહીંઆં એક સરખાજ છે. નૈસર્ગિક-અનૈસર્ગિક અહિંતીરોહિત થાય છે. ગમે તો શાક્ય સિંહ કહો કે શંકરાચાર્ય કહો, ઇસુખ્રિસ્ત કહો કે રુસો કહો, રાજારામ મોહનરાય કહો, આધ્યાત્મિક મસ્ત વૈરાગી કહો કે પ્રબળ ચક્રવર્તિ કહો પણ એવું શાંતિસામ્ય, સ્થાપનાર બીજું આ પૃથ્વી પર નથીજ.

આ બજારમાં સર્વની એકજ કિંમત છે. અતિ મહત્ અને અતિ શુદ્ર, મહાકવિ કાલિદાસ ને આજના કવિશ્વરોમાં ખપાતા બે બદામના કવિશ્વરો અહીં એકજ કિંમતે વેચાય છે ને તેથીજ આ સ્થળ અર્થભાવ પૂર્ણ છે. ઉપદેશક-પવિત્ર છે. અહીં બેસીને જરા વિચાર કરવાથી મનુષ્ય મહત્વનું અસારપણું સમજાય છે, અહંકારના ચુરા થાય છે, સ્વાભિમાન સંકુચીત થાય છે, સ્વાર્થપરાયણતાની નીચતા જોઇ શકાય છે. સંસારની બાહ્ય વસ્તુની ને પુદ્ગલ માત્રની અનિશ્ચલતા પૂર્ણપણે અનુભવાય છે. ગમે તો આજે હો-દશ દીવસ પછી હો કે ત્યાર પછી હો, પણ સર્વને આવીને આ સ્મશાનની માટી થવુંજ પડશે. અતુલ-વીર્યવાન-અહંકારમાં ત્રણ ભુવનને તૃણવત્ લેખવનાર પણ આ માટીમાં મળી ગયા છે. બહ્માવધિ તત્વવેત્તાઓ, ને સમરાંગણના કેસરિ-યોદ્ધાઓ આ માટીમાં ગળી ગયા છે. પૈસાને

મસળી નાંખનાર ને પોતાની મૂછને હમેશાં ટાઈટ રાખનાર મનુષ્યો આ સ્મશાનમાં રગદોળાઈ બળી ગયા છે તો હું ને તમે તે શા બિસાતમાં? જે રૂપની આગમાં પુષ્કળો બળ્યા છે, સૌંદર્ય તરંગમાં વિપુલ રાવણવંશ તણાઇ ગયો છે, જે લાવણ્ય રજ્જુમાં જુલીઅસ સીઝરને બંધાવું પડયું હતું, જે પવિત્ર સૌકુમાર્યથી પાપી હૃદયમાં કાલાનલ બળ્યું હતું. તે સુંદરી દેવી વિલાસવતી, તે **અનિર્વચનીયા** આ માટીમાં મળી ગઇ છે. બળી ગઇ છે તો તમે ને હું તે શા હીસાબમાં? કેટલા દહાડાને માટે આ સંસાર છે? કેટલા દિવસને માટે આ જીવિત છે? જીવીત, તે આ નદિપટમાંના જળ બિંબની પેઠે છે. હવામાં મળી જાય છે. પુનઃ કોટી યત્ને પણ દૃષ્ટિગોચર નહિજ થવાનું. આજે અહંકારમાં મસ્ત થઇ એક માણસ પોતાના ભાઇને પગ નીચે છુંદે છે, પરંતુ કાલે એવો દિવસ આવશે કે તેને શિયાળ, કુતરાંના પગ નીચે છુંદવામાં આવ્યા છતાં પણ કોઇ છોડાવવા જશે નહિ. ત્યારે શામાટે અહંકારી થાઓ છો? શા માટે છળ પ્રપંચ ને દગા ફટકા આચરો છો? શા માટે દુષ્ટ વિષયવાસનાના પાસમાં જકડાવ છો? અહા! આ ચૌદ રાજલોકમાં–આ અનંત વિશ્વમાં હું તે કોણ? આ માટીના પુતળામાં અહંકાર શોભતો નથી. તેથીજ કહું છું કે આ સ્થળે આવ્યાથી સર્વ અહંકાર–વિદ્યાનો, શેઠાઇનો, ધનનો, શક્તિનો કે રૂપનો, સર્વ અહંકારના ચુરા થઇ જાય છે. માટેજ આ સ્થળ ઉપદેશક છે, પવિત્ર છે, શાંત છે.

વળી સ્વાર્થપરાયણતા અહીંની માટીથી પણ તુચ્છ છે એવો સ્મશાન ભૂમિનો સત્ય ઉપદેશ છે. સામે અસીમ પાણી અનંત પ્રવાહમાં પ્રવાહીત થાય છે. પગ નીચે વિપુલ ધરિત્રી પડેલી છે. માથા ઉપર અનંત આકાશ ફેલાવલું છે. તેમાં અસંખ્ય સૌરમંડળ–સંખ્યાબંધ ધૂમકેતુ, નાચતા ફરે છે. અંદર અનંત દુઃખ શાંતસાગર પ્રમાણે ફરે છે. જે તરફ નજર ફેંકીએ તે તરફ અનંત–હું કેટલો નાનો છું? કેટલો સામાન્ય છું? આ ક્ષુદ્રને માટે કેટલાં પાપ? કેટલો યત્ન–કેટલી ગડબડ? વિષયો! તે કેન્દ્ર ને કેન્દ્ર કરીને જે જીવન ગયું છે તે જીવનનું વળી મહત્પણું ક્યાં??! એક એક માણસ લઇનેજ મનુષ્ય જાતિ ઉત્પન્ન થઇ છે, પરંતુ જાતિ માત્રજ મહત્ છે. ટીપુ ટીપુ પાણી લઇને સમુદ્ર–કણી કણી વરાળ લઇ મેઘ કણી કણી રેતી લઇ મરૂભૂમિ–નાના નાના નક્ષત્રોને આ છાયા પથ પરમાણું પરમાણુંથીજ આ અનંત વિશ્વ થયું છે. એકતાજ મહત્વ છે, મનુષ્ય જાતિ મહત્ છે, મહત્ કાર્યમાં આત્મસમર્પણ કરવું એજ મહત્વ છે. અવશ્ય મનુષ્યની પેઠે મનુષ્ય જાતિનો પણ નાશ છે એવું પ્રમાણ મળે છે કે ઘણીક પ્રાચીન જાતી પૃથ્વીમાંથી લુપ્ત થઇ છે ને ઘણીક નવી ઉત્પન્ન થઇ છે તોપણ જાણે અમરપટો લાવ્યા હોય તે પ્રમાણે અહંકાર–સ્વાર્થપરાયણતામાં પડેલો મનુષ્ય ધર્મમાં પ્રવૃત્ત થતો નથી એ આશ્ચર્ય છે.

અહીં આવ્યાથી સર્વ વસ્તુની સમાપ્તિ થાય છે. સારૂ, નરસુ, સત્–અસત્, સર્વ આ રસ્તાથી સંસારને છોડી જાય છે. આ સુખની જગ્યા છે–અહીંઆં સુવાથી શોક તાપ જાય છે, જ્વાલા–યંત્રણા સર્વ જાતનું દુઃખ–આધ્યાત્મિક, આધિભૌતિક, અધિદૈવિત, સર્વ દુઃખ દુર થાય છે. માટેજ આ સ્થળ સુખનું તેમજ દુખનું છે. અહિં જે આગ બળે છે તે આખા જન્મમાં હોતી નથી. તેમાં સૌંદર્ય બળે છે, પ્રેમ સળગે છે, સરળતા–કોમળતા ભસ્મિભૂત થાય છે, પવિત્રતા પ્રજળે છે, અને બળવા જેવું નથી તે પણ બળી ખાખ થાય છે અને તેની જોડે બીજાની આશા–ઉત્સાહ–પ્રફુલ્લતા–સુખ-ઉચ્ચાભિલાષ–માયા સર્વ લુપ્ત થાય છે.

આ સંસાર એક મોટી સ્મશાન ભૂમિ છે. સર્વદા વહેતો કાળ સ્રોત છે. દિવસે-દિવસે, ઘડિયે-ઘડિયે, પળે-પળે, સર્વને ખેંચીને વિસ્મૃતિના તલીએ નાંખે છે. આ અખિલ સંસારમાં થોડીવાર પહેલાં હતું તે હાલ નથી જણાતું. હમણાં જે છે, તે પછી રહેશે નહિ. અખિલ સંસાર શોધી વળો પણ તે મળશે નહિ! તે ક્યાં જાય છે? તે હું જાણતો નથી. તમે જાણો છો તેટલુંજ હું જાણું છું ને તેથી વિશેષ કોઇ જાણતું નથી. સર્વ જાય છે. કોઇ રહેતું નથી. કીર્તિજ રહે છે. તે અક્ષય છે. કાલિદાસ ગયો છે તેની શકુંતલા છે, શેક્સપીયર ગયો છે તેની હેમ્લેટ છે. વૉશિંગ્ટન ગયો છે પણ અમેરિકામાં સ્વતંત્રતાની ધજા હજી ઉડે છે. રૂસો મરણ પામ્યો છે પણ સામ્યના શંખનો આજે પણ પૃથ્વીમાં અવાજ થાય છે! તેથી કીર્તિ રહે છે. વૉશિંગ્ટનનો સ્વદેશ પ્રેમ ને શેક્સપીયરનો ચરિત્ર દોષ તેમની સાથે ગયા છે પણ તેમણે લોકોનું જે ભલું કર્યું તે તેનો સુગંધ દહાડે દહાડે વધે છે. માટેજ બધું જશે પણ ભલું-ભલાઇ-રહી જશે. કોઇનું બુરૂં ન ઇચ્છો-શત્રુતા ન ઇચ્છો-જગતની વ્યક્તિ માત્રની મીત્રતા ઇચ્છો-ભલું ઇચ્છો તે કર્તવ્ય છે.

આ સંસાર એક સ્મશાન છે. જે ચીતાનલ એમાં ગર્જે છે તેમાં સળગે એવો કોઇ પણ પદાર્થ નથી. સંસારમાં કઇ જગાએ આગ નથી? પેલાં નક્ષત્રો અંધકારમાં ચળકે છે. તે સર્વ આ વિશ્વ વ્યાપી મહા આગના તણખા માત્ર છે.

આ સંસારમાં કઇ જગોએ આગ નથી? નિર્મળ ચંદ્રિકામાં, પ્રફુલ્લ મલ્લિકામાં, કોકિલ સ્વરમાં, પુષ્પના પરાગમાં, મૃદુલ પવનમાં, પક્ષીના માળામાં, રમણીના મુખમાં, પુરૂષની છાતીમાં, કઇ જગ્યાએ આગ નથી? પ્રેમથી બળવું? પ્રેમ કરશો ના. તોડતાં બળવું પડશે. પુત્રાદિ નહિ હોવાથી ગૃહશૂન્ય થઈ બળવું પડશે, હોવાથી પણ સંસાર જવાળાથી બળવું પડશે, ફક્ત મનુષ્યજ નહિ પણ સંસાર માત્ર બળે છે. પ્રકૃતી નિર્વાચનમાં બળે છે. યૌવન નિર્વાચનમાં બળે છે. સામાજીક નિર્વાચનમાં બળે છે. એકમેનકા જુલમથી બળે છે. કોણ બળતો નથી. આ સંસારમાં આવીને સ્વસ્થ મનથી-અક્ષત શરીરથી કોણ ગયું છે? વળી દુઃખના ઉપર દુઃખ એ છે કે આ સંસારમાં સુહૃદયતા નથી. સહાનુભૂતિ કે કરૂણા નથી. આ અનંત જીવો મહા અગ્નિમાં બળે છે. જડ પ્રકૃતી ફક્ત મશ્કરી કરે છે. ચંદ્રના સદા હસતા મોંપર કદિ શું વિષાદનું ચિન્હ જોયું છે? નક્ષત્રોના હસવાના મૃદુકંપનમાં વધતા ઓછાપણું જોયું છે? કલ્લોલિની (નદિ)ના કલકલ અવાજમાં શું તાલભંગ જોયો છે? સંસારી બળે છે પણ પેલાં વૃક્ષો તો તાલીઓ પાડી હસે છે! પેલો હસવાનો અવાજ સાંભળો. હો-હો-હો!

સંસારના બહારથી દેખાતા સુખમાં-સુખના કેટલા અણુ માત્ર હોય છે તે તો બતાવો? સંસારમાં સુખ હતુંજ ક્યાં?-છેજ ક્યાં? બાલ્યાવસ્થામાં પણ દુઃખ હતું. એક દિવસે માના ખોળામાં બેસી નાની આંગળીઓ ચંદ્રને 'આવ આવ' કહી બોલાવતો હતો, પણ તે આવતો નહોતો. "મનુષ્ય હૃદય સદા સર્વદા સૌંદર્યનું ભીખારી છે." ઉમ્મરના વધવા સાથે રૂચીમાં ફેરફાર થાય છે તે સત્ય છે. એકવાર ચંદ્રનેજ વધારે સુંદર જાણતો. ચંદ્રના કરતાં પણ વધુ સુંદર ચીજ આ દુનીયામાં છે એમ જાણતો પણ નહતો. ઉંચા હાથે બોલાવતાં-ધારતો કે ચંદ્ર આવશે-બોલશે પણ આવ્યો નહિ. ત્યારે પણ દુઃખ હતું. રોતાં રોતાં સુઇ જતો. પાળેલી બીલાડીને રમવા બોલાવતાં તે પણ મ્યાઉં મ્યાઉં કરતી નાસી જતી ત્યારે પણ દુઃખ હતું. ચોખા ખાવા આવતાં પક્ષીને રમવા બોલાવતાં તે પણ ઉડી જતાં ત્યારે પણ દુઃખ-મનસ્વી રમતો રમતાં માએ બધી રમત ખોળામાં લઇ ભાગી નાખી ત્યારે પણ દુઃખ કોણ કહે છે કે નહોતું?!

માનવી ! આ સંસારમાં-જ્ઞાની આત્મજ્ઞાની-વૈરાગી સિવાય કોણ સુખી છે? તેઓ કેવી નસ્ત દશા અનુભવે છે? સંસારના વિષયો-ઐશ્વર્ય સંપત્ત વૈભવો કે તરૂણીઓને જેણે તૃણવત્ લેખવી-સંસારને નિઃસાર માન્યો તે સિવાય કોણ સુખી છે? જેને આ શ્મશાનની માટીમાં ને રેતીના રજકણોમાં તદ્ગત્ થવું બહુ ગમે છે. મહેલ ને શ્મશાન સરખું છે તેવા જ્ઞાનમસ્ત-મહાત્માઓજ આ દુઃખમય સંસાર સાગરમાંના શાંતિના બેટપર આત્માનંદની ખુમારીમાં-નીડરપણે વિચરે છે. બાકી બધું-દુઃખ-આધિવ્યાધિ-ઉપાધિમયજ.

કેટલા બધા સત્યજ્ઞાનથી અજ્ઞાન મનુષ્યો બહુ જાણપણાનો દાવો કરે છે.* સર્વે કરતાં જે વધારે જાણે છે તે એટલુંજ જાણે છે કે તે કંઇજ જાણતો નથી. "ન્યુટન" જાણતો હતો કે તે જ્ઞાનસાગરના કીનારા ઉપર કકટકોડાંજ એકઠાં કરે છે પણ સત્ય ઢંકાયેલું રહી જાય છે. કવિગુરૂ હોમર મુંઠી અનાજને માટે દરવાજે દરવાજે ભીખ માંગતો જેની જન્મભૂમી માટે આજ સાત જગ્યાઓ દાવો કરે છે. લોર્ડ બાયર્ન રખડતો રવડતો પરદેશમાં-મસલંદીમાં મરી ગયો. જેનો કીર્તિસ્થંભ સ્થાપવા માટે પાર્લામેંટમાં તે દિવસ માંગ્લિક ગણાયો. આનંદઘનજી મહારાજ કે જેઓનાં પદો આત્મજ્ઞાનીઓને કોહીનુરથી વધારે કીમતી થઇ પડયાં છે. આ બધા ઉપરથી એમજ અનુભવાય છે કે જ્યાં સુધી મનુષ્યનું અસ્તીત્વ હોય છે ત્યાં સુધી તેનો-મર્મ-સ્વરૂપ-કીમત સમજી શકાતું નથી. તેના અદ્રશ્ય થવા બાદજ ઘણાંક હૃદયો દુઃખી થાય છે. માટે આ સંસારમાં બાલ્યાવસ્થા-યુવાવસ્થા-વૃદ્ધાવસ્થા બધી અવસ્થાઓ દુઃખ ભરપુરજ છે. રાયપણામાં કે રંકપણામાં ને સંસારની દરેક સ્થિતિ દુઃખ દુઃખ ને દુઃખજ દગ્ગોચર થવાનું ને તે દર્શન કરતાં કરતાંજ આ શ્મશાનની માટી થવાનું એ નક્કીજ, તોપણ મનુષ્યો સંસારના ક્ષણીક સુખવાળા વીષયોમાં હું-મારૂના જઘડામાં બંધાઇને સત્ય ધર્મ માર્ગ ચુકી જાય છે પણ હીમથી બળી ફલ-ફુલ-શોભા રહિત વૃક્ષની જેમ આ સંસાર ફક્ત ઉભો રહેશે ને તમે બધા જવાના માત્ર આત્મજ્ઞાનીઓ-મસ્ત અધ્યાત્મ જ્ઞાનીએ-સત્ય વૈરાગીઓના અલખના પડઘાની ગર્જના-જ્ઞાન સુગંધ ને ભલાઇ એજ રહેવાનાં. માટે શ્મશાનમાંથી આ સંસારની પુદ્ગલ માત્રની અસારતા-સમજી અનુભવી-સત્ય ધર્મ માર્ગમાં સતત ઉદ્યમવંત થવું એજ સારભૂત છે-બાકી બધું શ્મશાનની માટી. ૐ શાંતિ. શાંતિ. શાંતિ.

स्वीकार अने अवलोकन.

શ્રી મુંબઇ જૈન મહિલા સમાજનો રીપોર્ટ—તેના પ્રવર્તકો તરફથી પ્રાપ્ત થયો છે; જે નિહાળતાં માત્ર ત્રણ વર્ષની ટુંકી મુદતમાં શ્રી **મુંબઇમાં જૈન સમાજે** નીમેલ સુપરવાઇઝરોની દેખરેખ તળે તે સમાજ સારી રીતે આગળ વધતી જણાય છે. પંદર બહેનોની બનેલી વ્યવસ્થાપક કમીટી તેનો વહિવટ ચલાવે છે. પ્રમુખ તરીકે મશહુર શેઠ પ્રેમચંદ રાયચંદનાં વયોવૃદ્ધ અને સદ્ગુણી પુત્રી બેન **શી**વકોર બેન છે. જેઓ અને બહેન **હીરા**કુંવર પાનાચંદ વગેરેની શુભેચ્છાથી રીપોર્ટવાળા વર્ષની આખરે તેમાં દાખલ થયેલ સ્ત્રી સભાસદોની સંખ્યા ૨૭૪ ઉપર ગઇ છે જેમાં **પેટ્રનો**, લાઇફ઼ અને વાર્ષિક લવાજમ આપ-

* Socraties knew that he knew nothing.

નારીઓનો સમાવેશ થાય છે. આ સંખ્યા જૈનોની કોઇ પણ સંસ્થા કરતાં વધુ જણાય છે; ઇચ્છીશું કે તેથી પણ વધવા પામે અને સમાજ તરફથી ચાલુ અપાતાં ભાષણોનો લાભ સ્ત્રી સમુદાય વધુ પ્રમાણમાં લે અને તેઓમાં સદ્દજ્ઞાનનો પ્રકાશ થાય. ભાષણ સ્થળમાં હમેશાં ઘણી બહેનોને ઉભા રહેવું પડે છે અને જગ્યા મળતી નથી તેથી આ સમાજે મુંબાઇની જૈન બહેનોનો સારો પ્રેમ મેળવ્યો જણાય છે. ગતવર્ષના સર્વે ભાષણોમાં પ્રમુખ અને વક્તા સ્ત્રીઓજ છે એ પણ ખુશી થવા જોગ છે; પણ આરોગ્યતા અને વૈદકીને લગતા વિષયો તેના અનુભવીઓ તરફથી અપાય તો તે ઇચ્છવા જોગ છે.

સમાજે એક મહિલા પુસ્તકાલય ખોલેલ છે અને તેનો લાભ ગયા વર્ષે ૧૨૭ બહેનોએ તો પુસ્તકો ઘેર વાંચવા લઇ જઇને લીધો છે. ખરેખર સગવડતા હોય તો સ્ત્રીઓમાં પણ વાંચનનો લાભ લેવાની જીજ્ઞાસા પ્રગટી છે એમ આ દ્રષ્ટાંત કહી આપે છે. સ્ત્રી ઉપયોગી સંસ્થાઓ વધુ થાય અને તેઓમાં જ્ઞાનનો વિશેષ પ્રકાશ થાય તો પુરૂષના અર્ધા અંગને જે પક્ષઘાત લાગ્યો છે એમ કહેવાય છે તે નિર્મૂળ થાય અને ખરેખર તેમ થયા વિના આપણો સંસાર સુધરે તેમ નથી. સમાજનો સં. ૧૯૬૫ નો રીપોર્ટ અને હીસાબ તથા તેના બંધારણના નિયમો જે રીપોર્ટ સાથેજ આપવામાં આવ્યા છે તે અમો અમદાવાદમાં કેળવણી પામેલ જૈન બહેનો ઘણી છે તેઓને વાંચી જવા અને અમદાવાદ મધ્યે એક જૈનમહિલા સમાજ સ્થાપવાને ભલામણ કરીશું તો યોગ્યજ જણાશે. અમદાવાદ મધ્યે આપણી કોન્ફરન્સ મળી હતી જે વખતે મહિલા સમાજનો મેળાવડો થયો હતો અને કેટલુંક દ્રવ્ય પણ એકઠું થયેલું છે જે વપરાયા વિના પડેલું છે તે જો સમાજ સ્થાપન થાય તો ઉપયોગમાં આવી શકે. જુઓ સૌ. બહેન જમના બહેન અને તેઓની મંડળી શું શું કામો કરી રહ્યાં છે. બહેન મગન બેન વિધવાશ્રમ જેવાં ખાતાં ચલાવી રહ્યાં છે; તે તરફ ખ્યાલ કરી અમદાવાદની સુશિક્ષીત સન્નારીઓએ પોતાની ફરજથી પાછું પડવું જોઇતું નથી.

× × × ×

ભાવનગર પાંજરાપોળ લોટરીનો રીપોર્ટ તેના સેક્રેટરી તરફથી મળ્યો છે. તે જોતાં રૂ. ૧૦૨૧૨૫) ની આવક થઇ હતી તેમાંથી રૂ. ૪૦૮૫૦) ઇનામમાં જતાં રૂ. ૬૧૨૭૫) નો વધારો થવા પામ્યો છે. રૂ. ૮૧૨૫) ઇનામ જીતી જનારાઓએ પાંજરાપોળને ભેટ આપ્યા છે. ખર્ચ અને કમીશન વગેરે જતાં ભાવનગર પાંજરા પોળને રૂ. ૬૨૬૩૪) અર્પણ થયા છે. કમીટી ઘણા સંભાવીત ગૃહસ્થોની જણાય છે. ત્યાંના નામદાર મહારાજા અને દીવાન સાહેબની અમીદ્રષ્ટિનું અને શેઠ કુંવરજીભાઇના લાગવગવાળા સ્થળોએ જાતે પરીભ્રમણનું આ પરીણામ છે. જેઓ કુશળ છે અને દ્રવ્ય મેળવવામાં જશકર્મવાળા છે તેઓ કોઇ પણ રીતે ગમે તે સંસ્થાને ચાહે તો દ્રવ્યવાન કરી શકે છે. ભાવનગર પાંજરાપોળનું વાર્ષિક ખર્ચ રૂ. ૧૨૦૦૦) નું છે અને તે માટે મકાનોનું ભાડું તથા વ્યાપાર ઉપર લાગા અને વ્યાજ વગેરેથી ઉપજની ગોઠવણ સારી કરી છે. આખા કાઠીઆવાડ માટે એક વેટેનરી ડૉકટર રોકવાને આ પાંજરાપોળ નકી કરે તો પશુઓના રક્ષણમાં ઘણો વધારો થઇ શકે.

× × × ×

મુંબાઇ જૈન વિદ્યાશાળાનો રીપોર્ટ—મજકુર સંસ્થાનો સંવત ૧૯૬૯ની સાલનો ૨૮ મો રીપોર્ટ તેના સેક્રેટરી તરફથી મળ્યો છે. તે જોતાં મી. સારાભાઇ મ. મોદી B. A. સેક્રેટરી થયા બાદ આવકમાં વધારો થયો છે તેમજ વિદ્યાર્થીઓને ધાર્મિક જોડે અંગ્રેજીનો

પણ અભ્યાસ કરાવવાની સગવડ થઇ છે. ધાર્મિકમાં સંસ્કૃત પણ ચાલે છે. મુંબાઇના શ્રીમંતોનો તે તરફ પ્રેમ છે પણ તે પ્રમાણે પોતાના બાળકોને ધાર્મિક સંસ્કારો પાડવાનો ઓછો પ્રેમ છે એમ તે વિદ્યાશાળામાં શિક્ષણ લેતી અને હાજરી આપતી સંખ્યા ઉપરથી જણાય છે. ખરેખર માબાપોની ઓછી કાળજીના પરીણામે ઘણી સંસ્થાઓમાં ખર્ચાતા દ્રવ્યના પ્રમાણમાં લાભ લેવાતો નથી એમ તેના વ્યવસ્થાપકોને બોલવું પડે છે. આવશ્યક ક્રિયાઓ શીખવવાને દર શુકલ પંચમીએ પ્રતિક્રમણ કરાવાય છે તે રીતે અન્ય ક્રિયાઓ પણ કરાવાય અને સૂત્રોનું રહસ્ય પણ સમજાવાય તો વધારે સારૂં. કેમકે પ્રતિક્રમણાદિક ક્રિયાઓ કરનારા અને કરાવનારાઓની સંખ્યા દીનપરદીન ઘટતી જોવાય છે માટે દરેક વિદ્યશાળાએ તે તરફ લક્ષ આપવું આવશ્યક છે. એક સૂચના કરવાની જરૂર જણાય છે કે મહીનામાં એક દિવસ ધાર્મિક ક્રિયાઓનું રહસ્ય અને સૂત્રોનું રહસ્ય વિદ્યાર્થીઓ બરોબર સમજી શકે તે માટે તેના અનુભવીઓ પાસે બોધ અપાવવાની ગોઠવણ કરવી.

× × × ×

પંચાંગ—શ્રી મુંબઇ માંગરોળ જૈનસભા તથા શ્રી મુંબઇ જૈન મહિલા સમાજ એ બન્ને સંસ્થાઓ તરફથી રંગીન કલરોમાં છાપેલ સુંદર પંચાંગો તેના સભાસદોને ભેટ આપવામાં આવે છે તે મળ્યાં છે.

× × × ×

અહિંસા ધર્મગીતા નામનું ૧૩૨ પૃષ્ટનું એક ઉત્તમ પુસ્તક તેના પ્રગટ કર્ત્તા નાનુ શર્મા જોશી–યાજ્ઞિક તરફથી મળ્યું છે જેમાં અહિંસા તત્ત્વનું જુદી જુદી રીતે સારૂં પ્રતિપાદન કર્યું છે. વેદ, પુરાણ, આદીના શ્લોકો તેમાં આપવામાં આવ્યા છે તે સાથે પેટભરૂઓ અને મતલબીઓ તરફથી જે શ્લોકોના ખોટા અર્થ કરવામાં આવ્યા છે તેના ખરા અર્થો શું છે તે સમજાવવામાં આવેલ છે. તદુપરાંત જૈન, બૌદ્ધ, ઇસ્લામ, જરતોસ્ત અને ક્રીશ્ચીઇ, ઇત્યાદિ ધર્મનાં સૂત્રોમાં અહિંસાનું પ્રતિપાદન કરનારા અને હિંસાનો નિષેધ કરનારાં વાક્યો ઘણાં છે જેમાંનાં કેટલાંક રજુ કર્યા છે. જે ઉપરથી જોઇ શકાય છે કે હિંદુ શાસ્ત્રો તો શું પણ બાઇબલ અને કુરાન પણ હિંસાનો નિષેધ કરે છે. આ પુસ્તકની કીંમત રૂ. ૧) રાખવામાં આવી છે તે ઘણી છે. આવાં પુસ્તકો માત્ર નામની કિંમતે વેચાય તો તેનું વાંચન મોટા પ્રમાણમાં થાય આ માટે અમો અમારા શ્રીમંત વર્ગનું લક્ષ્ય ખેંચીએ છીએ.

जाणवा जोग.

મુંબાઇ પોર્ટ ટ્રસ્ટના પ્રમુખના ભાષણ ઉપરથી જણાય છે કે સને ૧૯૦૫ ના અગાઉના ત્રીસ વર્ષમાં મુંબાઇના બારાનો વ્યાપાર ૪ કરોડ ૮૦ લાખ પૌંડનો હતો તે ૧૯૦૫ માં વધીને ૯ કરોડ ૮૦ લાખ પૌંડનો થયો હતો, જે ૧૯૧૩ માં ૧૪ કરોડને ૨૫ લાખ પૌંડનો થયો છે. ટ્રસ્ટની આવક ૧ લાખ ૩૪ હજાર પૌંડ ઉપરથી વધી ૫ લાખ પૌંડની થઇ છે. નામદાર વાઇસરૉયે તા. ૨૧ મી માર્ચે ખોલી મુકેલી નવી ગોદી માટે પોર્ટ ટ્રસ્ટે ૧૦ કરોડ રૂપીઆ ખર્ચ્યા છે.

× × × ×

(૧) લંડનમાં પૌર્વાત્ય ભાષાઓનો અભ્યાસ—લંડન કાઉન્ટી કાઉન્સીલની કેળવણી કમિટીએ કાઉન્સીલને ભલામણ કરી છે કે, લંડન ઇન્સ્ટીટ્યુટમાં પૂર્વ તરફની ભાષાઓના અભ્યાસ માટે એક શાળા સ્થાપવા માટે દર વર્ષે બે હજાર પૌંડની ગ્રાંટ આપવી. આ શાળાની કારોબારી કમિટીમાં કાઉન્સીલના પ્રતિનિધિઓ તરીકે લોર્ડ એલ્મસફર્ડ અને સર હેનરી ક્રોટનને નીમવામાં આવ્યા છે.

× × × ×

(૨) પુરીમાં સંસ્કૃત કોલેજ—દરભંગાના મહારાજાના પ્રમુખપદ નીચે બાંકીપુર ખાતે સંસ્કૃત કમિટીની એક બેઠક થઈ હતી તે વેળા સંસ્કૃત કેળવણી પાછળ દેખરેખ રાખવા માટે એક સુપ્રિન્ટેન્ડેન્ટ અને ચાર ઇન્સ્પેકટરોની બનેલી એક બોર્ડની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી. એ ઉપરાંત મુઝફ્ફરપુર અને પુરી ખાતે સંસ્કૃત કાલેજો સ્થાપવાનો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો હતો. મુઝફ્ફરપુર ખાતે આયુર્વેદિક ઢબ પ્રમાણે વૈદકને લગતો એક પ્રોફેસર પણ નીમવામાં આવશે. ઉપરાંત પ્રતિવર્ષ સંસ્કૃત પંડિતોનો પદવીદાન સમારંભ પણ કરવામાં આવશે.

× × × ×

(૩) હિંદી સરકારે એક ગણિતશાસ્ત્રીની કરેલી કદર:—મદ્રાસના બારોના ટ્રસ્ટની ઓફીસમાં મી૦ એસ. રામાનુજમ નામના રૂ. ૨૦ ના એક કલાર્કને ના. સરકારે હાલમાં ૨૫૦ પૌંડની સ્કોલરશિપ આપી, ગણિતના ચઢતા અભ્યાસ માટે કેંબ્રિજ મોકલવા સારૂ પસંદ કર્યો છે. આ મદ્રાસીનું વય ફક્ત ૨૬ વર્ષનું છે. તે અજબ જેવી હિસાબી શક્તિ ધરાવે છે. સરકારે તેને કેમ પસંદ કર્યો તેને લગતી વિગત જાણવા જેવી છે. કેંબ્રીજની ટ્રીનીટી કોલેજ તરફથી નીકળતા મેગેઝીનમાં આવેલા ગણિતને લગતા કેટલાક ગુંચવાડા ભરેલા કોયડાઓ ઉકેલીને તેણે તે કોલેજ ઉપર શોખને ખાતર મોકલી આપ્યા હતા. આ કોયડાઓ એવા હતા કે જે માટે કેટલાક વિદ્વાન ગણિતશાસ્ત્રીઓ પણ ગોથાં ખાતા એમ કહેવાય છે. કેમ્બ્રીજવાળા પ્રોફેસર નેવિલનું ધ્યાન આ કોયડાઓ ઉકેલનાર તરફ ખેંચાયું હતું તેથી હિંદી સરકારને સિફારસ કરવાથી આ ગૃહસ્થને ઉચ્ચ અભ્યાસ માટે મોકલવામાં આવ્યો છે.

× × × ×

(૪) કલકત્તા યુનિવર્સિટીના નવા મદદનિશ હિંદી પ્રોફેસરો:—કલકત્તા યુનિવર્સિટીની ગઇ તા. ૭ મીએ મળેલી સભામાં દર મહિને રૂ. ૧૦,૦૦૦ ના ખર્ચે પોસ્ટ-ગ્રેજ્યુએટશિપ માટે વિદ્યાર્થીઓ તૈયાર કરવા માટે ૨૭ દેશીઓની, મદદનિશ પ્રોફેસરો તરીકે નિમણુંક કરવાની, સીંડીકેટે કરેલી ભલામણ બહાલ રાખવાનો દરખાસ્ત વાઇસ ચાન્સેલર ઓન. સર આસુતોષ મુકરજીએ મુકી હતી જે વખત સભામાં જુસ્સાદાર વિવેચન થયાં હતાં. પ્રેસીડેન્સી કોલેજના પ્રિન્સિપાલ મી૦ જેમ્સ તથા બીજા બે પ્રોફેસરોએ આ પ્રશ્ન નાણાંને લગતો હોવાથી તેને વધુ વિચાર માટે મુલતવી રાખવાનો સુધારો મુકયો હતો પરંતુ આખરે સિંડિકેટની ભલામણ એવા ફેરફાર સાથે પસાર કરવામાં આવી હતી કે સિંડિકેટે સુચવ્યા પ્રમાણે આ નિમણુંકો ૭ વર્ષને બદલે ૫ વર્ષ માટે કરવી.

× × × ×

(૪) કસાઈખાનામાંની ગાયો—સર વસનજી ત્રિકમજી અને કરીઆણા બજાર, ખાંડ બજાર અને ઘી બજારના કેટલાક વેપારીઓએ મ્યુનિસિપલ કમિશનર ઉપર એક અરજી કરીને જણાવ્યું કે ધાર્મિક કારણોને લીધે કસાઇખાનામાંથી અમો ગાયો છોડાવીને પાંજરાપોળમાં મોકલીએ છીએ. આ માટે અમોને તે ગાયોની કિંમત ઉપરાંત એક ગાય દીઠ ૫ રૂપિયાનો કર મ્યુનિસિપાલિટીને આપવો પડે છે. ૫ રૂપીઆનો આ કર બહુ મોટો છે અને અમો આશા રાખીએ છીએ કે આ કર કહાડી નાખવામાં આવશે કે જેથી વધુ ગાયો કપાતી અમો બચાવી શકીશું. મ્યુનિસિપલ કમિશન આ સંબંધી સ્ટેન્ડીંગ કમિટીને ભલામણ કરે છે કે પાંજરાપોળની સર્ટીફીકેટ અથવા તો સામાવાળાઓની ઘટતી ખાત્રી કરી આપવામાં આવે કે આ છોડાવેલી ગાયો શહેરના બીજા ભાગોમાં કાપી નાંખવામાં નહિ આવે તો તે કર પાછો આપવાની ગોઠવણ કરવી.

નોટ (૧) લંડનમાં આ ઈન્સ્ટીટયુટ સ્થપાવાથી પુર્વની ભાષાના જાણકારો ત્યાં વધુ થવાથી પુર્વ અને પશ્ચિમના વિદ્વાનોને વખત જતાં વિશેષ જોડાવાનો લાભ થવા સંભવ છે.

(૨) ખરેખર દરભંગા નરેશ વિદ્યા વૃદ્ધિ અર્થે સારી પ્રવૃત્તિ કરતા જણાય છે. જાણવા મુજબ સંસ્કૃત કોલેજની શરૂઆત આ પહેલ વહેલીજ છે અને તે ઉપયોગી થઈ પડશે; મૂળ ભાષા નહિ સમજવાની અથવા સમજનારા ઘટી પડવાથી ખરૂં રહસ્ય જાણવામાં ભૂલો થતી જોવાય છે અને ભાષાંતરો ઉપર પ્રેમ દોડે છે તેમ ન થવા બદલ સંસ્કૃત ભાષાનો અત્યંત પ્રચાર થવાની આવશ્યકતા છે.

(૩) માણસોએ ઉદ્યમવંત રહેવાથી કેવી રીતે લાભ થાય છે. તે માટે તથા યોગ્યતાની કિંમત ગમે તે રીતે થાય છેજ એની ખાત્રી માટે આ દષ્ટાંત કંઇ જેવું તેવું નથી. દરેક માણસે કોઇ પણ એક કાર્યમાં પુરતું લક્ષ રાખી તે વિષયમાં પોતાની યોગ્યતા વધારવી જોઇએ.

(૪) નામદાર હીંદી સરકારનું અર્થાત્ કલકતા યુનીવર્સીટીના સભ્યોનું આ પગલું હીંદી વિદ્વાનોની કદર કરવા માટે વખાણને પાત્ર છે, કારણ કે પ્રોફેસરો તરીકેની લાયકાત પુરવાર કરી આપવાનો ચાન્સ મળવાની ઉમેદે ઘણા વિદ્યાર્થીઓ પોતાના અભ્યાસમાં અટકી પડવાના બદલે આગળ વધશે.

(૫) મુંબઇ મધે ઘણી ગાયો કસાઇઓના હાથથી અને ખુદ કસાઇખાનામાંથી છોડાવાય છે તે જોતાં રૂ. ૫) નો દર ગાય દીઠ બચાવ ઘણોજ મોટો કહેવાશે. આ રીતે બીજાં જનાવરો માટે સર વસનજીએ પ્રયત્ન કરવાની જરૂર છે. તેમજ રેલવેમાં આવતાં જનાવરો કેવી દયાજનક સ્થિતિમાં આવે છે તેનો પણ તપાસ કરી બનતો બંદોબસ્ત કરાવવાની જરૂર છે.

दुःखनो नाश.

(લેખકઃ—શેઠ જયસિંહ પ્રેમાભાઇ. કપડવણજ.)

દુઃખનો નાશ કરવા માટે બાહ્ય સાધનની અનુકૂળતા રચ્યા કરતાં જેમ બને તેમ આંતર સાધનનો વધુ ઉપયોગ કરવો. દુઃખનો નાશ કરવા માટે બહારનાં સાધન તે પૂર્ણ નથી. જગતનાં સ્થૂલ સાધન અપૂર્ણ છે તેથી તે દુઃખ માત્રનો નાશ કરવા સમર્થ નથી. વિવેકી પુરૂષો તો પોતાને પ્રાપ્ત થતાં શારીરિક, માનસિક કે અસામાન્ય દુઃખનો આંતર સાધનવડેજ નાશ કરે છે. બાહ્ય સાધન તો સર્વદા મળી શકે તેમ હોતાં નથી અને અંતર સાધન તો સર્વદા આપણાજ કબજામાં હોય છે અર્થાત્ જે વખતે જોઇએ તે વખતે મળી શકે તેમ છે. જે ક્ષણે દુઃખ આવી પ્રાપ્ત થાય તે ક્ષણે બાહ્ય સાધન મેળવી દુઃખનો નાશ કરવો એ આગ લાગ્યા પછી કુવો ખોદવા બરાબર છે. બાહ્ય સાધનથી દુઃખ બહુ વિલંબે નાશ થાય છે. ત્યારે આંતર સાધનથી દુઃખનો સત્વર નાશ થાય છે. બાહ્ય સાધનથી કોઈ દરેક દુઃખ દૂર થવાનો સંપૂર્ણ સંભવ નથી અને આંતર સાધન વડે તો ગમે તે પ્રકારનું દુઃખ દૂર થવા સંપૂર્ણ સંભવ છે. મનની અમુક પ્રકારની સ્થિતિ થવી તે દુઃખ અને મનની તે પ્રકારની સ્થિતિ ટાળવી તે સુખ. મનની તેવી સ્થિતિ બાહ્ય સાધનથીજ સર્વદા નાશ થઇ શકે એમ ચોક્કસ નથી. સુખને અર્થે આંતર સાધનનેજ ગ્રહણ કરી રાખવાં તેજ કૃતાર્થ છે. બહારથી સુખની અનેક સામગ્રી તૈયાર હોય પણ તેજ એકલી યથાર્થ સુખને આપી શકતી નથી. અંતરથીજ જ્યારે ગ્રહણ થાય છે ત્યારે સુખ વૃદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય છે.

જગતમાં અનેક મનુષ્યો દુઃખનો નાશ કરવાને માટે સ્થૂલ સાધનોની રચના કરે છે અને દુઃખના અનેક પ્રસંગે તેઓ આ સ્થૂલ સાધનોથી દુઃખનો લય કરી શકતા નથી હોતા એવું માલમ પડે છે. જો કે આવી રીતે નાશ નથી કરી શકતા તોપણ સ્થૂલ સાધનોનેજ અનેક પ્રસંગે ઉપયોગમાં લે છે.

મનુષ્યો જ્યાં સુધી દુઃખનો નાશ કરવા સ્થૂલ સાધનનેજ ઉપયોગ કરશે ત્યાં સુધી દુઃખનો સંપૂર્ણ રીતે લય થશે નહિ.

શાસ્ત્ર અને સત્પુરૂષો એમજ કહે છે કે દુઃખ માત્રનું મૂળ એ મન છે. મનજ દુઃખને ઉત્પન્ન કરે છે અને એથી જો મન સુખ સ્વરૂપ થઇ રહે તો મનુષ્યને દુઃખની પ્રાપ્તિ સંભવતી નથી અર્થાત્ મન જો સુખ સ્વરૂપનેજ ઝુંખે તો દુઃખ સંભવતું નથી. મનને આમ કરવામાં કેવળ આંતર સાધનજ ઉપયોગી છે તેથી અંતર સાધન સેવવાની પ્રત્યેક મનુષ્યને અગત્ય છે. આંતર સાધનવડે મનુષ્ય ગમે ત્યારે દુઃખનો નાશ કરી સુખ પ્રગટાવી શકે છે. આંતર સાધનથી દુઃખનો નાશ કરવા પ્રયત્ન કરવો એ સરળ અને સુગમ છે. સ્થૂલ સાધન વડે કરેલ પ્રયત્ન નિષ્ફળતાને દેવાવાળો નિવડે છે. જો કે આંતર સાધનો સિદ્ધ કરવાં કઠિન છે, પણ તેની સિદ્ધિથી અનેક ફાયદા થાય છે માટે તે સિદ્ધ કરવાં અત્યંત ઉપયોગી છે. શારીરિક, માનસિક તેમ આત્મિક સુખની પ્રાપ્તિ અર્થે આંતર સાધનનેજ પ્રયોજો. સ્થૂલ સાધન કદાચ કોઇક પ્રસંગે સહજ દુઃખનો નાશ કરશે પણ સંપૂર્ણ રીતે નહિ. સ્થૂલ સાધનો વિશેષે કરીને ધનવાન તેમજ સત્તાવાનજ મેળવી શકવા સમર્થ થઇ શકે છે તેથી સામાન્યતઃ સર્વને તે

સિદ્ધ હોઇ શકતાં નથી અને આંતર સાધન તો સર્વ કોઇ ગરીબ કે રાજા સિદ્ધ કરી શકવા સમર્થ છે. દુઃખનો નાશ કરવામાં આંતર સાધનનેજ ખડગ સમાન માનો. જેને જેને બહારનાં સ્થૂલ સાધનથીજ દુઃખ ટાળવાનું નક્કી માનેલ છે તેવા મનુષ્યો જોઇએ તેવી રીતે દુઃખનો નાશ કરી શક્યા નથી અને જેને આંતર સાધનોને સાધીને કાર્યમાં પ્રયોજ્યાં છે તેઓ તેમના કાર્યની સિદ્ધિ કરી શક્યા છે. સુખાભિલાષી બંધુઓ—આંતર સાધનવડે દુઃખનો નાશ કરવાનો અને સુખને મેળવવાનો પ્રયત્ન અવશ્ય સિદ્ધ કરો. સ્થૂલ સાધનથી તાત્કાલિક દુઃખના નાશને જોઇ તેમાં મોહને ન પામો. એક મનુષ્યને એક વખતે વિશેષ ટાઢ પડી ત્યારે કહ્યું કે—આપણે તો આજે ઘાસના જોડા પહેરી જમવા બેસીશું. કહો આથી તેને સદા ટાઢ વાયા વિના રહેવાની કે? નહિજ. તેને બદલે જો શરીરને કસરતથી કસ્યું હોત તો તેને ટાઢ ન લાગત. દાખલા તરીકે—મજુર લોકો ગમે તેવી ટાઢના વખતમાં પણ ખુલ્લા મેદાનમાં પડયા રહે છે કારણ કે તેમને તેમના શરીરને પુષ્કળ કસેલ છે. ગરમ કપડા પહેરી અથવા તો સગડી આગળ બેસી રહી ટાઢ ખાળી શકાય તેમ છે, પણ સર્વ મનુષ્યને તે એક સરખી રીતે લાગુ પડે તેમ નથી. જો શરીરને યોગ્ય કસરતથી કસવામાં આવે તો ટાઢ ઓછી લાગે અને કામમાં પણ કોઇ જાતની અટકામણુ ન નડે. હવે આ ઉપરથી સહજ સમજાયું હશે કે બાહ્યના સ્થૂલ સાધન કરતાં અંતરનું સાધન કેટલું ઉપયોગી છે. આજ પ્રમાણે શરીર નબળું હોય કે રોગવાળું હોય તેને દવાના રગડાથી રોગની શાંતિ નબળાઇની શાન્તિ કર્યાથી શું સદા તેમ થતું અટકીજ શકે? નહિજ. પણ જો આંતર સાધનને ઉપયોગમાં લેવામાં આવશે એટલે કે જો યોગના અમુક સાધન જેવાં કે પ્રાણાયામ આદીને ઉપયોગમાં લેવામાં આવશે અગર દીર્ઘ શ્વાસ પ્રશ્વાસની ક્રિયાથી તે ટાળવામાં આવશે તો ફરી થતું અટકશે. નબળાઇ સદાની નાશ થશે. રોગ પણ બનતા સુધી ઉપદ્રવ નહિ કરી શકે તેમજ તેથી મન શાન્તિમાં રહેશે તે કદાચ વ્યાધિ થશે તોપણ તેની અસર વધુ લાગશે નહિ. દુર્બળ શરીરવાળો કાંઇ પણ કાર્ય નહિ કરી શકે પણ બળવાન શરીરવાળોજ ગમે તે કાર્ય કરી શકવા સમર્થ થઇ શકશે. આવીજ રીતે જગતનો મોટો ભાગ ફક્ત બાહ્યના સ્થૂલ સાધન ઉપરજ આધાર રાખતો દ્રષ્ટિએ પડે છે. તેજ રીતે મન સુધારવાને પણ મનુષ્યો બાહ્ય સાધનનોજ ઉપયોગ કરે છે. પુસ્તક વાંચવાથીજ, સંગતિમાં રહેવાથીજ મન વ્યવસ્થિત રહે એવું કેટલાક માને છે પણ તેથીજ કાંઇ મન વ્યવસ્થિત રહે એમ નથી. અનેક આંતર સાધન પ્રયોગથી પણ મનની અમુક ટેવો નષ્ટ કરી શકાય છે. જેવી રીતે એક મનુષ્યને શોકનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો છે હવે તેને આનંદ આપવાને વાસ્તે એક ગાયકને બોલાવ્યો છે તો તે ગાયન ગાશે ત્યાં સુધી તો કદાચ તેને શોક ટળી આનંદ જેવું લાગશે પણ પછી પાછો શોકનો શોકજ. પણ જો તેના મનમાંજ ને આધ્યાત્મ વિચારના ઉચ્ચ વિચારના વિચારોને સેવતો હોય છે તો તેને શોક કોઇ પણ વખત અસર કરી શકતો નથી. તેજ રીતે ભય, ચિંતા, ગ્લાની, વિહ્વળતા આદિની બાબતમાં પણ સમજવું, મનના વિકારો બહારના સ્થૂળ સાધનથી ટળતા નથી. કદાચ થોડાક પ્રસંગે તેમ માલુમ પડે છે પણ સંપૂર્ણ સત્ય નહિજ. માટે વિકારોનો જય કરવામાં ખરેખર ઉપયોગી સાધન તો સદ્ વિચારોજ છે. માટે દુઃખના નાશને અર્થેજ સદ્ વિચારોનુંજ શાન્તિ—ધૈર્ય—ઉત્સાહથી પાલન કરો. સદ્‌વિચારોને સેવી, તમારા પોતાના બળવડે, તમારા આંતર સાધનવડે, મનના વિકારોનો, દુઃખનો નાશ કરો. નિત્ય હું સુખ સ્વરૂપ, પ્રેમ સ્વરૂપ, આનંદ સ્વરૂપ, જ્ઞાન સ્વરૂપ, અને પૂર્ણ સ્વરૂપ છું એવાજ વિચારોને

સેવો. એવીજ રીતે ઉન્નતિના વિચારોને સેવો અને તેજ પ્રમાણે તમારૂં વર્તન પણ શુદ્ધ રાખો. આત્મ સત્તા એ પરમાત્મા છે માટે પરમાત્મ તત્વનીજ ભાવના તમારા હૃદયમાં રાખો. તેથી તમારા અનંત કર્મોનો પણ નાશ થશે અને એજ પ્રમાણેનુંજ વર્તન રાખવાથી અનેક દુઃખનો નાશ થશે. બંધ ખરેખર રીતે દુઃખને વધારનાર ભ્રાંતિ અને તર્કજ છે માટે તેવા ખોટા તર્કને કદિ પણ મનમાં સ્થાન આપતા નહિ. અમુક થશે કે અમુકનું આમ થશે કે તેમ થશે એવા વિચાર તેજ ભ્રાંતિ આવી ભ્રાંતિનેજ મનમાં સ્થાન આપવાથી દુઃખની પ્રાપ્તિ થાય છે. આમ છે તો આ પ્રકારના સર્વ વિચારોને તજી દો.

પ્રિય વાંચક! તમારી શારીરિક, માનસિક તેમજ આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ ખરેખર રીતે બહારના સ્થૂલ સાધનના સેવનથી નહિ પણ આંતર સાધનના સેવનથીજ સિદ્ધ થાય તેમ છે. માટે તેનુંજ સેવન કરો અને શ્રેપ્સીતાર્થને સિદ્ધ કરો.

જૈનોનું પદાર્થવિજ્ઞાન.

(લેખકઃ—મર્હુમ ઝવેરી માણેકલાલ ઘેલાભાઇ-વડોદરા).

જગતમાં ચાલતા અનેક ધર્મો અને ફીલોસોફીઓમાં મનુષ્યને સુખ કેમ થાય અને તે હમેશ કાયમ શી રીતે રહે, તેને માટે જુદી જુદી રીતો બતાવી, તે પ્રમાણે ચાલવાથી જરૂર સુખ થશે, એવો સિદ્ધાંત બતાવી, તે સિદ્ધાંત પ્રમાણે વર્તનારને સુખ થયું છે, તેનાં દષ્ટાંતો પણ બતાવ્યાં છે.

આ દષ્ટાંતોને જૈનો કથાનુયોગ અથવા કથાઓથી માણસને લાભ થયેલા તે બતાવી તે પ્રમાણે પોતાની શક્તિ પ્રમાણે વર્તન કરવાનું શીખવનાર ગણે છે. આવી કથાઓ દરેક ધર્મમાં હોય છે અને લોકો શ્રદ્ધાપૂર્વક વાંચે છે, અને સામાન્ય બુદ્ધિના લોકો ઉપર આ કથાઓ ઘણી સારી અસર કરે છે. આવી કથાઓમાં અલંકારિક ભાષા હોય છે અને વખતે પ્રસંગને દઢ કરવા લેખકો અતિશયોક્તિ ભેળવે છે અને તેથી કુબુદ્ધિમાનો અગર અશ્રદ્ધાળુઓ આવી કથાઓને ગપાષ્ટક કહી નિંદે છે, પણ જનસમુહ તેની નિંદાની દરકાર કરતો નથી. દરેક ધર્મમાં આવી કથાઓ છે અને તેમાં પ્રમાણ તપાસતાં જૈન ધર્મની કથાઓ બુદ્ધિગમ્ય અને પ્રાયઃ બધી સપ્રમાણ જેવી છે અને નીતિથી ભરપુર છે.

હવે વર્તન કરવાનું, જે બતાવવામાં આવે છે તેને ચર્ણાનુયોગ કહે છે અને તેમાં ક્રિયાકાંડ આવેલાં હોય છે. દરેક ધર્મમાં આવા ક્રિયાકાંડ થોડે કે ઘણે અંશે હોય છે અને તે પ્રમાણે વર્તનારની જરૂર સદ્ગતિ યા મુક્તિ થાય અથવા બેહસ્ત મળે કે સ્વર્ગાદિ મળે એવું વર્ણવેલું હોય છે. આ ક્રિયાકાંડમાં વિચિત્રતા અને ભિન્નતા હોવાથી જગતમાં અનેક ઉત્પાતો અને લડાઇઓ થાય છે. અને જો કે મૂળ સુખ મેળવવાની ઇચ્છા બધાની એક સરખી હોવા છતાં તે મેળવવાની રીતમાં અપેક્ષાઓથી ફરક જણાતો હોવાથી ધર્મનો ઝગડો કોઇથી મુકતો નથી, એમ કરીને આગળ પણ ઘણા મહાત્માઓ જગતથી ઉદાસ થઇ એકાંત સેવન કરનાર થઇ ગયાના દાખલાઓ ઇતિહાસ અને કથાઓમાં મળી આવે છે. આ ચર્ણા-

કર્માનુયોગ અથવા ક્રિયાકાંડમાં પ્રવર્તનાર માણસો જેમ પોતાને યોગ્ય લાગે તેમ વર્તન કરવામાં બીજા કોઇ વિઘ્ન નાંખે અને તેથી પોતાને દુઃખ થાય તેમજ બીજાના પ્રવર્તનમાં પોતે આડ, આવવાથી તેમને દુઃખ થશે, એમ માની પ્રવૃત્તિ કરે, તો જગતના લગભગ અડધોઅડધ કજીઆઓનો અને ખુનો મરકીનો નાશ થાય, પણ તેમ મનોવૃત્તિ ન રાખતાં પોતે કરે છે તેજ સત્ય અને ભગવાન કે ખુદાના ફરમાન પ્રમાણે છે; અને બીજાઓ કરે છે તે અજ્ઞાની અને ખુદાના કિંવા ઈશ્વરની કે આગમની આજ્ઞાથી વિરૂદ્ધ ચાલનાર ગણાય છે. આ ક્રિયાઓને લઇને જુદા જુદા ધર્મવાળા તકરારો અને લડાઇઓ કરે છે, એટલુંજ નહિ પણ એક ધર્મને માનનારાઓમાં પણ ભિન્ન ભિન્ન મતો થઇ તેની શાખા પ્રશાખાઓ થઇ જગતમાં મનુષ્યો કુસંપનું બીજ રોપી બેઠા છે.

ઇસુખ્રીસ્ત (ક્રાઇસ્ટ) ને માનનારા ક્રિશ્ચિયનો અને બુદ્ધ ભગવાનની આજ્ઞા પાળનાર બૌદ્ધોમાં પણ આવી ક્રિયાની ભાંજગડમાં અનેક મતો નીકળ્યા છે. આર્યાવર્ત તો આવા ક્રિયાના ભેદથી લગભગ નાશ પામવાની સ્થિતિ પર છે.

આ દોષથી જૈનધર્મ કાંઇ મુક્ત નથી. ભગવાન નિગ્રંથ જ્ઞાત પુત્રને અથવા મહાવીરને દેવાધિદેવ માનનાર અને તેની આજ્ઞાને શિરસાવંદ્ય ગણનાર જૈનધર્મીઓ પણ આ ક્રિયા-કાંડની મારામારીમાં છિન્ન ભિન્ન થઇ ગયા છે અને ભગવાન મહાવીરનું પદાર્થ વિજ્ઞાન સર્વો-ત્કૃષ્ટ છતાં અને તેનો ધર્મ માનનારને બીજાઓ કરતાં વિશેષ સરલપણે સુખની પ્રાપ્તિ થાય એવું સિદ્ધ થયેલું છતાં આ ક્રિયાકાંડના ઝગડામાં જૈનો અંદર અંદર લડયા કરે છે અને તેથી અન્ય ધર્મીઓને જૈનધર્મ સમજાવવાનું અને તેમને જૈન બનાવવાનું કાર્ય કરી શકતા નથી.

આ ક્રિયાકાંડના ઝગડા પ્રથમ સ્થૂળ વાત પરથી થાય છે અને પછી એવી સુક્ષ્મ વાતોપર લઇ જવામાં આવ્યા છે કે જ્યારે કોઇ અન્ય મતના વિદ્વાનો આવી વાતો સાંભળે છે ત્યારે આપણી (જૈનોની) મુર્ખાઇ ઉપર હસે છે. અને જ્યારે તેમને આપણું પદાર્થ વિજ્ઞાન જાણવામાં આવે છે ત્યારે આવા સંપૂર્ણ જ્ઞાનવાન ભગવાનની તથા આચાર્યોની. પ્રશંસા કરે છે. પોતે કરે છે તેજ ગચ્છની ક્રિયા સત્ય છે અને તેનાથીજ મુક્તિ પ્રાપ્ત થશે એવો દુરાગ્રહ કરે છે. જેમ મને મારી મરજી પ્રમાણે ક્રિયા કરવાનો અને વર્તવાનો હક છે, તેમજ બીજાઓને પણ તેવો હક છે, તો પછી મારાથી જુદી રીતે ક્રિયા કરનાર અગર માનનાર મારા ધર્મબંધુ ઉપર ગુસ્સો કે તિરસ્કાર કરવાથી મને દોષ લાગશે અને મારૂં ધારેલું થશે નહિ તેથી દૂર ધ્યાન થવાથી હુંજ પાપનો કરનાર થાઉં છું એમ સમજી વર્ત-વાની જરૂર છે.

દયાથી આવા વિધર્મીને પોતાના, પોતાનાથી જુદી ક્રિયા કરનારને પોતાને જે સત્ય લાગ્યું હોય તે સમજાવી પોતે જે ધર્મ માનતા હોય તે ધર્મમાં લાવવો યા તેને ખરો માર્ગ સમજાવવો હોય તો જેમ પોતાના ભાઇને અથવા પુત્રને પ્રીતિપૂર્વક સમજ આપવાનું કરે તેમ વર્તવાનું કરવાથી આપણા ધર્મની અને દેશની ઉન્નતિ થોડા વખતમાં થાય તેમ છે. આમ થવાને માટે પ્રથમ દરેક ધર્મનું પદાર્થ વિજ્ઞાન જાણવાની જરૂર છે અને તે જાણ્યાથી સમતા પ્રાપ્ત થતાં પોતાનો તેમજ પારકો ઉદ્ધાર કરવાની માણસમાં શક્તિ આ-વવા સંભવ છે.

માટે મિત્રો, દેશ બાંધવો, ધર્મ બાંધવો તમે કોણ છો તેનો વિચાર કરો અને તેની સાથે તમારા સંબંધમાં આવતી વસ્તુઓ શું છે, તે પણ વિચારો કે જેથી તમારા રાગદ્વેષ ઘટશે. ખરેખરો વિચાર કરશો અને તે પ્રમાણે વર્તશો તો તમને મોક્ષનો આનંદ જીવતાં આ દેહમાંજ મળશે અને તમે અનેક પ્રાણીઓનું કલ્યાણ કરી શકશો.

ધર્મો અને ફીલોસોફીઓમાં અમુક પ્રકારની ગણત્રી કરવા માટે સંખ્યાઓ વગેરે હોય છે. આ બાબતમાં વાંધા ઉઠતા નથી, કારણકે ગણીતનો વિષય પોતેજ પ્રમાણ રૂપ છે. જૈન ધર્મમાં પૃથ્વી, સૂર્ય, ચંદ્ર, ગ્રહો, નક્ષત્રો, વિમાનો વિગેરેનાં વર્ણન છે અને તેને અંગે ગણીતશાસ્ત્રનો ઉપયોગ થયો છે. અનેક વિષયોમાં ભમતા મનને આ ગણીતના વિષયમાં રોક્યું હોય, તો તે સરળતાથી તદાકાર થઇ જાય છે, અને પછી તેને આત્મામાં લગાડતાં કે જોડતાં તે સરળતાથી જોડાય છે. આ વિગેરે હેતુથી જૈનોમાં ગણીત સંબંધી શાસ્ત્રોનો પણ મોટો જથ્થો છે અને તેવા શાસ્ત્રોને ગણીતાનુયોગ કહેવાય છે.

આ પ્રમાણે કથાનુયોગ-ચર્ણાનુયોગ-ગણીતાનુયોગનું ટુંકમાં વિવેચન કરી હવે આ લેખનો વિષય જે પદાર્થવિજ્ઞાન તે સંબંધી વિચાર કરતાં જેનો સમાવેશ દ્રવ્યાનુયોગમાં થાય છે તે યોગનું વર્ણન કરીએ છીએ. દ્રવ્યનો સામાન્યપણે અર્થ કહીએ તો પદાર્થ એવો થાય છે અને શાસ્ત્રીય રીતે અર્થ કરીએ તો ઉત્પાદ, વ્યય અને ધ્રુવયુક્ત સલક્ષણવાળું દ્રવ્ય કહેવાય છે અથવા ગુણ અને પર્યાયવાળું દ્રવ્ય કહેવાય છે વિગેરે. દ્રવ્યની જુદે જુદે પ્રકારે જૈનોએ વ્યાખ્યાઓ કરી છે. આ વ્યાખ્યાઓ એટલી સરસ છે કે જે લક્ષણશાસ્ત્રમાં કહેવામાં આવે છે તેને ગમે તે પ્રકારે તપાસતાં પણ અતિવ્યાપ્તિ અવ્યાપ્તિ અને અસંભવ વિગેરે દોષો લાગી શકતા નથી. હવે જૈનોમાં દ્રવ્યો કેટલાં માન્યાં છે તે જોઇએ.

બીજા ધર્મો કરતાં અને ફીલોસોફીઓ કરતાં જૈનોનું પદાર્થવિજ્ઞાન કેટલું વધારે છે, તે કહેવા કરતાં, જૈનોની પદાર્થ સંબંધી સમજુતી કેવા પ્રકારની છે તે દર્શાવ્યું છે અને તે પરથી સરખામણી કરવાનું સહજ બની શકે તેમ છે.

જૈનો ૭ દ્રવ્યો અથવા પદાર્થોથી જગતની રચના અને જગતનો વહેવાર ચાલે છે એમ માને છે. આ ૭ પદાર્થો નીચે પ્રમાણે છેઃ—

(૧) ધર્માસ્તીકાય—આ પદાર્થ ચૌદ રાજલોક જેટલો મોટો છે અને તે આત્માને અને જડને ગતી કરવા સહાય આપે છે. ચૌદ રાજલોક એ જૈનોનું જગત છે.

(૨) અધર્માસ્તીકાય—આ પદાર્થ પણ તેટલોજ મોટો છે અને આત્માને અને જડને (પુદ્‌ગલને) સ્થિતિ કરવામાં સહાયક છે.

બીજા કોઇ પણ ધર્મમાં આ બે પદાર્થોની હસ્તી મને જણાઇ નથી. આ બે પદાર્થો એક એકથી વિરૂદ્ધ ધર્મવાળા હોવા છતાં અને એકજ સ્થળમાં રહેવા છતાં પોતાનું કામ કરે જાય છે, અને આ જગતમાં વ્યવસ્થા સાચવનારા અને ખરેખરા ઉપયોગી છે. જો કે આપણે ઇંદ્રિયોથી દેખી શકતા કે જાણી શકતા નથી, પણ જ્ઞાનીઓને પ્રત્યક્ષ અને બીજાઓને તેમના કાર્યથી પ્રત્યક્ષ અનુભવમાં તે આવે એવા છે-માત્ર વિચાર કરવાની તસ્દી લેવી જોઇએ.

સર આઇઝેક ન્યુટને ઝાડપરથી ફળને નીચે પડતું જોઇ તેના કારણની શોધ કરી—સ્પેસીફીક ગ્રેવીટી એટલે ગુરૂત્વાકર્ષણ શક્તિની આકર્ષણ શક્તિની શોધ કરી જગત પર ઉપ-

કાર કર્યો છે, તેના પહેલાં ઘણા સૈકાઓ બલ્કે હજારો વર્ષ પહેલાં આ બે પદાર્થોનું જ્ઞાન જૈનધર્મી મહાત્માઓને હતું એ નિર્વિવાદ વાત છે, અને તે તેમના ગ્રંથોથી જણાય છે.

આ પછી (૩) આકાશાસ્તિકાય નામનો પદાર્થ જૈનો તેમજ બીજા બધા ધર્મવાળા માને છે અને એ આકાશમાં આખા જગતના પદાર્થો રહે છે અને ગતી કરે છે તથા સ્થિતિ કરે છે એવું ઘણે ભાગે બધા માને છે. જૈનેતર વેદાદિક શાસ્ત્રો આકાશને પંચભૂતમાનું એક ભુત માને છે અને તેનું કાર્ય ઉપર બતાવ્યું તે પ્રમાણે અવકાશ આપવાનું છે. જૈનો આકાશના બે ભેદ માને છે. એટલે કે જેટલા ભાગમાં ઉપરના ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાય વ્યાપક છે અને જ્યાં આત્મા (જીવો) અને જડ ફરી હરી શકે છે તેટલા આકાશના ભાગને લોકાકાશ કહે છે અને બાકીના ભાગને અલોકાકાશ કહે છે. આ આકાશ અનંત છે.

આ આકાશ નામના પદાર્થ પછી જૈનોમાં પુદ્ગલાસ્તીકાય જીવાસ્તીકાય અને કાળ નામના ત્રણ દ્રવ્યો છે. તેમાં આ દ્રશ્ય જગત તથા અદ્રષ્ય ચૈતન્યની રચના, ઉપરના બે દ્રવ્યથી થયેલી છે તેથી અનુક્રમ પ્રમાણે વર્ણન ન કરતાં કાળ, જીવ અને છેવટે પુદ્ગલનું વર્ણન કર્યું છે.

કાળ—તમામ પ્રજા કાળને માને છે. વસ્તુતઃ કાળ એ પદાર્થ નથી, પણ લોકોએ પોતાની સગવડને માટે કુદરતી બનતા બનાવો પર તેની કલ્પના કરી છે. આ પૃથ્વીમાં સૂર્ય અને ચંદ્રના ઉદયથી થતા વિભાગને અમુક સંજ્ઞા (દિવસની) આપી આ દિવસના પણ પછી વિભાગો કલ્પાયા અને દરેક પ્રજાએ પોતાની બુદ્ધિ અનુસાર આ વિભાગોના અતિ સૂક્ષ્મ ભાગ અને અતિ મોટા ભાગ કલ્પી તેને સંજ્ઞાઓ આપી આ બધી વાત કલ્પના રૂપ હોવાથી અથવા સંકેતીક હોવાથી આ કાળને ઉપચારિક દ્રવ્ય માનવામાં આવ્યું, પણ જેમ બીજા દ્રવ્યો (પદાર્થો)ની પાછળ અસ્તીકાય શબ્દ વાપરવામાં આવે છે, તેમ આ કાળની પાછળ અસ્તીકાય શબ્દ વપરાયો નથી. બીજા દર્શનકારોએ કાળના સંબંધમાં અતિ દીર્ઘ અને અતિ સુક્ષ્મકાળની કલ્પના કરી છે, તેનાથી જૈનોની કલ્પના અતિશય સૂક્ષ્મ અને અતિશય દીર્ઘકાળની બાબતમાં પણ જૈનોએ કરેલી ગોઠવણથી વધારે સ્થૂલ કિંવા વધારે સૂક્ષ્મકાળના વિભાગ કરી શકાય એવી સ્થિતિ દેખાતી નથી મતલબ કે આ ઉપચારીક પદાર્થ માટે પણ જૈન શાસ્ત્રોએ પુરતું વિવેચન કરેલું છે—

આત્મા અથવા જીવ—બૌદ્ધો અને નાસ્તિકો સિવાય દુનિયાના તમામ ધર્મો અને ફીલોસોફીઓ આ પદાર્થનું અસ્તિત્વ સ્વીકારે છે. અને તે પણ આ દ્રશ્ય દેહથી ભિન્ન આંખે ન દેખાય તેવું માને છે. વેદાંત માત્ર એક આત્મા (બ્રહ્મ) માને છે અને તેમ છતાં પણ જ્યાંસુધી સંપૂર્ણ (બ્રહ્મત્વ) જાણવામાં ન આવે અથવા પ્રાપ્ત ન થાય, ત્યાંસુધી અનેક આત્મા માનનારની પેઠેજ વ્યક્તિઓને શાસ્ત્રદ્વારા બોધે છે. મતલબ કે તેમને પણ જગતમાં રહી જગતની રીતે વર્તવું પડે છે.

અનતા-અનાત્મા કહેનાર બૌદ્ધ પણ નિર્વાણ પ્રાપ્તિ સુધી આત્માનું અસ્તિત્વ અને જન્માંતરમાં પ્રથક્ પ્રથક્ ઇચ્છાનુસાર દેહો ધારણ કરવાનું માને છે અને આ દેહોમાં કરેલાં કર્મો (શુભાશુભ) દેહ છુટયા પછી પણ જન્માંતરમાં ભોગવવાં પડે છે એવું કહે છે. બુદ્ધ ભગવાને નેવુમા ભવમાં એક પુરૂષને ભાલાથી વીંધેલો, તે કર્મ અવશેષ રહેલું તે છેવટના

ભવમાં કાંટો વાગવા રૂપ ફળ આપીને નાશ પામ્યું, એવી વાત ભવાંતરમાં જનારા દેહથી ભિન્ન એવા આત્માને સુચવે છે:—

ભગવાનના પુત્ર જીસસ ક્રાઇસ્ટને માનનારા ક્રિશ્ચીયનો જેમણે પોતાના પ્રયાસથી-ધનથી આજે જગતમાં સૌથી મોટી મનુષ્ય સંખ્યામાં ક્રાઇસ્ટનું શાસન ફેલાવ્યું છે, તેઓ પણ આત્માને માને છે.

પેગંબર સાહેબ મહમદે પણ આત્માનું અસ્તિત્વ સ્વીકાર્યું છે. આમ આખી દુનિયામાં થોડા માણસો સિવાય બધા આત્માને માને છે, પણ આત્માની શક્તિમાં અને તેના સ્વરૂપમાં બધા જુદા પડે છે. આત્મા ઇંદ્રિયોથી પ્રત્યક્ષ નહિ હોવાથી જેની ધ્યાનમાં આવ્યું તે પ્રમાણે તેણે આત્માનું વર્ણન કર્યું છે. આ બધા દર્શનકારોના વર્ણન અને તે સંબંધી ચર્ચા કરતાં મોટો ગ્રંથ થાય તેવું છે અને આ વિષય પર જુદા જુદા દર્શનકારોએ જે લખ્યું છે તેની સાથે આ વિષય વાંચનાર મહાશય જૈન દર્શનમાં આત્મા નામના પદાર્થનું વર્ણન સરખાવશે, તો ટુંકાણમાં અને આત્માનો ખરેખરો અનુભવ કરી જૈનોએ વર્ણન લખ્યું છે તે સત્ય છે એમ તેમની ખાત્રી થશે.

મનુષ્યમાં આત્મા માનનાર ક્રિશ્ચિયનો અને ઇસ્લામીઓ વિગેરે પણ સાયન્સથી થતી શોધ પ્રમાણે પ્રાણીઓ, વનસ્પતિ અને છેવટે પથ્થરમાં અને પૃથ્વીમાં આત્મા જેવું હોવાનું જોઇ શકે છે. આ બધો ઉપકાર સાયન્સ અને પાશ્ચાત્ય શોધકોનો છે કે તેમણે વીસમી સદીમાં પણ પ્રયોગોદ્વારા ઉપરની વસ્તુઓમાં ચૈતન્ય જીવ છે એવું સિદ્ધ કર્યું છે. પણ તે પહેલાં માત્ર શાસ્ત્રને માનનારાજ આવા સૂક્ષ્મ પ્રાણીઓની વાત માનતા અને તેમને બચાવવાને પ્રયત્ન કરતા. મતલબ કે હાલમાં જે સાયન્સે શોધી કાઢયું છે તે જૈનોના આગમમાં આજથી હજારો વર્ષ પહેલાં લખેલું જણાય છે.

દૂધ અને દહીંમાં થતા બેકટ્રીયા (ઝીણા) જંતુની શોધ નવી છે પણ આ દૂધમાં જુદી જુદી વસ્તુઓ ભેળવવાથી તથા અમુક વખત રાખવાથી તેમાં જંતુઓ ઉત્પન્ન થાય છે એમ જૈનો હજારો વર્ષ પહેલાંથી જાણે છે. દહીં અને બીજા ભક્ષ્ય પદાર્થોમાં કેટલે વખતે કયા સમયમાં જીવોત્પત્તિ થશે તેનું જ્ઞાન જેવું જૈનોને છે તેવું કોઈ પણ દર્શનમાં તો શું પણ સાયન્સથી પણ હજુ પ્રયોગ કરી સિદ્ધ કરાયું નથી. જેમ બીજા મતના ગ્રંથોના ભાષાન્તરો થઇ બહાર પડયા છે, તેમ જૈનોના આ અપૂર્વ જ્ઞાનના ગ્રંથોના ભાષાન્તરો થયા નથી. તેથી આખા જગતના જીવોને જાણ થવા યોગ્ય બાબતો માત્ર થોડા લાખ જૈનોના જાણવામાં આવી છે. ગમે તેવું સત્ય હોય પણ જયાં સુધી માણસના જાણવામાં ન આવે, ત્યાં સુધી તે તેને ગ્રહણ કરી શકતો નથી. આ જમાનો બોલે તેનાં બોર વેચાય એવો છે-મતલબ કે જેમ બાઇબલના લગભગ ૯૦૦ ભાષામાં ભાષાન્તરો થયાં છે અને તેથી જેમણે જેમણે તે ભાષાન્તરોનો લાભ લીધો છે તેમણે પોતાના કરતાં બાઇબલને શ્રેષ્ઠ ગણી ખ્રીસ્તી મત અંગીકાર કર્યો છે. પરિણામે આજે આખી દુનિયામાં સૌથી વધારે માણસો ખ્રીસ્તી ધર્મ પાળનાર થયા છે.

તીર્થપ્રવાસ વર્ણન.

શ્રી ગીરનાર તીર્થ.

(લેખકઃ—વકીલ નંદલાલ લલ્લુભાઇ વડોદરા.)

યાત્રાથી આત્મિકલાભ—જે વખતે રેલવેની સવડ ન હતી અને યાત્રાળુઓ પગરસ્તે મુસાફરી કરતા હતા તેના કરતાં હાલમાં તીર્થના દર્શનનો લાભ લેનારની સંખ્યા ઘણી વધી છે. પણ જે વખતે રેલવેની સવડ નહતી અને યાત્રાળુઓ પગ રસ્તે જાત્રાનો લાભ લેતા હતા, તે વખતના યાત્રાળુઓના વિચાર અને હાલના વખતમાંના યાત્રાળુઓના આશય એક સરખા છે કે તેમાં કંઇ ભિન્નતા છે, એ એક વિચાર કરવા જેવો પ્રશ્ન ઉદ્‌ભવે છે. પૂર્વના તે કાળના માણસોનો આપણને સમાગમ થએલો નથી કે તેમના વિચારના માટે આપણને પ્રત્યક્ષ કંઇ ભાન થાય, પણ પૂર્વાચાર્યોએ જે પ્રણાલિકા બાંધેલી જણાય છે તે ઉપરથી આપણને તે વખતની વસ્તુસ્થિતીનો કંઇ ખ્યાલ આવે છે.

પૂર્વના તે કાળમાં હાલના વખતની પેઠે એકલો માણસ કે એકાદ કુટુંબ યાત્રા માટે જવાને હિંમત કરી શકતું નહિ, પણ ઘણો સમુદાય યાત્રા માટે તૈયાર થાય તે વખતે યાત્રા કરી શકતા હતા. એવો જે સમુદાય–સંઘ યાત્રા માટે તૈયાર થતો અને યાત્રાએ જતો હતો તે હાલમાં જેટલી દોડાદોડી અને ટુંક વખતમાં યાત્રા કરી જલદી ગૃહ કાર્યમાં લપટાવાની જીજ્ઞાસા ધરાવતા નહતા એમ અનુમાન થઇ શકે છે, તે વખતમાં જેઓ ઘર મુકી યાત્રાર્થે જતા હતા તે ઘરની ફીકર ઘેર મુકી નિશ્ચિંતાથી જતા, જ્યારે હાલના સુધરેલા જમાનામાં ઘર મુકતી વખતેજ વખત મુકરર કરવામાં આવે છે, આટલા ટુંક વખતમાં અમે યાત્રાએ જઇને પાછા આવીશું. પહેલાંના વખતમાં લાંબા કાળમાં જુદા જુદા તીર્થોની યાત્રા નિશ્ચિંતાથી કરનાર ભાગ્યશાળી ગણાતા ત્યારે હાલના જમાનામાં થોડા વખતમાં ટાઇમ સર ઘણા તીર્થોની યાત્રા કરનાર અને નિમેલે ટાઇમે તરત ઘેર આવનાર હુશિયારની કોટીમાં આવે છે.

પગ રસ્તે યાત્રા કરનાર ઘણાભાગે બે વખત પ્રતિક્રમણ કરી સચિત્ વસ્તુનો ત્યાગ કરતા. એક વખત ભોજન કરતા અને બ્રહ્મચર્ય પાળતા અને રસ્તામાં જ્ઞાન ગોષ્ટિ કરી આત્મિક ઉન્નતિના રસ્તા શોધતા, રસ્તામાં આવતા વિવિધ સ્થળોની મુલાકાત લેતા, અને જૈન મંદિરના દર્શનનો લાભ મેળવવા ઉપરાંત પુણ્યશાળી અને ગુણવંત માણસોની મુલાકાત અને સહવાસનો લાભ મેળવતા એટલુંજ નહિ પણ જૈનોમાં સ્વામી ભક્તિનો કેટલો મહીમા અને પ્રાદુર્ભાવ છે, તેનો સાક્ષાત્ અનુભવ થતો અને તેના પરિણામે પોતામાં જો કંઇ જાતનો ભેદ ઉત્પન્ન થયો હોય તો તે મીથ્યા છે, એવું ભાન થતું.

હવે પુરાણાકાળને યાદ કરી વર્તમાનમાં થએલી સગવડોનો લાભ ન લેવો અને પુરાણી રીતેજ વર્તવાનું શરૂ રાખીએ તો જમાનાની પાછળ પડેલા ગણાઇએ, ત્યારે હવે આપણે એટલું કરવાનું કે વર્તમાન સમયમાં રેલવે વીગેરેની થએલી સવડોનો લાભ લેવાની સાથે જમાનાને અનુસરતા આપણા વિચારોમાં શુભ કેવી રીતે થાય અને યાત્રાનો યથાર્થ લાભ કેવી રીતે લેઇ આત્મિક ઉન્નતિ કરી શકીએ તે જોવું જોઇએ.

તીર્થંકર ભગવંતના દહેરાસર અને પ્રતિમાજીના દર્શનનો લાભ તો જે ગામમાં આપણે રહેતા હોઇએ તે ગામમાં લેઇએ, અને યાત્રાએ જઇએ ત્યાં પણ દહેરાસર અને તીર્થંકર ભગવંતની પ્રતિમાજીના દર્શનનો લાભ મળે ત્યારે યાત્રાએ જવાથી કંઇ વિશેષ લાભ લેવાય તોજ, આત્મિક લાભ પ્રાપ્ત કર્યો કહેવાય અને યાત્રાનો હેતુ સિદ્ધ થાય.

પ્રથમ તો યાત્રાળુઓએ પોતાના ઘરના કરતાં યાત્રા નિમિત્તે મુસાફરી શરૂ કરે ત્યારથી તે યાત્રા કરી પાછા આવે ત્યાં સુધીમાં કષાયની ન્યુનતા કરવા ખપ કરવો જોઇએ, ઘર આગળ જેટલા પ્રમાણમાં કષાય—ક્રોધ, માન, માયા, અને લોભ, વર્તતા હોય તેટલાજ અંશમાં તે કાયમ રહે અને યાત્રાના વખતમાં તે કમતી ન થાય તો પછી યાત્રાળુ તીર્થે જઇને વિશેષ ધર્મ આરાધન શી રીતે કરી શકે એ ખાસ વિચાર કરવા જેવું છે તેથી યાત્રાળુએ કષાય ઓછા કરી ઘર કરતાં વિશેષ પ્રમાણમાં ધર્મ આરાધનમાં કાળ જાય તેને માટે ખાસ કાળજી રાખવી જોઇએ.

તીર્થની ભૂમિનો મહિમા અને તીર્થાધિપતિના ગુણોનું શ્રવણ અને મનન અને તે ઉપરથી આપણે શું શીખવું જોઇએ એ બાબત યાત્રાળુઓએ ખાસ ધ્યાન આપવા જેવી છે— પ્રાયે ઘણા ભાગે આ વાત તરફ યાત્રાળુઓ લક્ષ આપતા જણાતા નથી. યાત્રાએ નિકલ્યા પછી કષાય નિંદા અને પ્રમાદ જો ઓછા ન થાય તો પછી તેઓ તે કયારે ઓછા કરશે માટે તે તરફ ખાસ લક્ષ રાખવા વિનંતિ છે.

યાત્રાના પ્રયાણની શરૂઆત જે રેલવેમાં ક્રોધના નિમિત્તો ઉત્પન્ન થાય છે, ગાડીમાં ઘણી ગીરદી હોય પ્રથમના બેસારૂઓ ડબામાં દાખલ થવા દેવાની અને જગા આપવાની આનાકાની કરે, તે વખતે તેમજ આપણે બેઠા પછી અને બેસવાની સવડ નહી છતાં બીજા સ્ટેશનોએ નવીન બેશવા આવનારાઓની ધમાધમી એ પ્રસંગનો અનુભવ સર્વને છે. ક્રોધ ઉત્પન્ન થવાનો એ પ્રસંગ છે. એવે પ્રસંગે યાત્રાળુએ ક્રોધ ઉત્પન્ન ન થવા દેવો અને પોતે ક્યાં જાય છે, તે લક્ષ્યબિંદુ મન ઉપરથી દૂર ન જવા દેવામાં આવે તો આત્મિક લાભ પ્રાપ્ત કરી શકે નહીતો ઘાંચીનો બળદ ઘેરનો ઘેર એ ન્યાય લાગુ પડે.

ટીકીટો કરાવવા પ્રસંગે જે છોકરાંઓને માટે રેલવેના કાયદાથી ટીકીટની પુરી કિંવા અરધી માફી લેવાની ઠરાવી છે. તે માફીનો લાભ લેવાને કાયદા મુજબ હકદાર નહિ છતાં તેનો લાભ લેવાની ઇચ્છા લોભવશાત્ ઉત્પન્ન થતી જોવામાં આવે છે, યાત્રાળુએ એ વખતે ન્યાય માર્ગનું ઉલંઘન નહિ કરતાં અને લોભને વશ નહિ થતાં રીતસર વર્તવાને જરા પણ મન પાછું વાળવું નહિ જોઇએ. યાત્રાના વખતમાં જુઠું બોલવાનો, અન્યાયથી ધન બચાવવાનો, અને જાનવરો અને ગરીબ માણસોને દુઃખ ન થાય તેવી રીતની પોતાની વર્તણુંક રાખવાનો પ્રયાસ કરવાની ખાસ આવશ્યકતા છે. જો તે બાબત ખાસ ઉપયોગ રાખવામાં આવે તોજ કંઇ આત્મિક લાભ પ્રાપ્ત કરી આવે માટે એવા પ્રસંગે યાત્રાળુઓએ ખાસ ઉપયોગ રાખવો જોઇએ.

અનાદિકાળના વિરૂદ્ધ સ્વભાવથી આ યાત્રાના વખતમાં ઉપરની બાબતો ઉપર લક્ષ રાખ્યા છતાં પણ મુળની પ્રકૃતિ હૃદયમાં આવી જતી હતી તોપણ વખતો વખત તેના ઉપર લક્ષ રાખવામાં આવે તો કંઇ અંશે સુધારો થાય એમ અનુભવે જણાય છે.

અત્રેના નગરશેઠ કસ્તુરભાઇ મણીભાઇનું પરદેશગમન.

પાશ્ચિમાત્ય પ્રજાના વિશેષ સંબંધમાં જ્યારથી આપણો આર્યાવર્ત-ભારતદેશ આવ્યો ત્યારથી દેશાટન કરવું કે કેમ-પરદેશગમન કરવું કે કેમ એ સવાલ આપણી હિંદુ જ્ઞાતિની અન્ય કોમોમાં વિશેષ ભાગે ચર્ચાવા લાગ્યો ત્યારે તે સવાલનું દેખાદેખી રૂપ આપણી પ્રથમની તે તરફની પ્રવૃતિ મંદ પડી ગએલી હોવાથી થોડું ઘણું આપણી જૈન કોમમાં પણ પેઠું બાકી જે બંધુઓએ આપણા ઐતિહાસિક વિષયનું અધ્યયન કર્યું છે તેઓ સારી પેઠે જાણે છે કે આપણા પૂર્વજો સમુદ્રવાટે વહાણદ્વારા તેમજ જમીન માર્ગે લાખો ગાઉના અંતરે પણ મુસાફરીઓ કરી છે. અને તેના વિશેષ પુરાવાના માટે અમો સર્વે જૈનબંધુઓને આપણા પરમોપકારી પરમ પુજ્ય શાસ્ત્રવિશારદ જૈનાચાર્ય યોગનિષ્ટ બુદ્ધિસાગરસૂરિજીકૃત જૈનોની પ્રાચીન અર્વાચીન સ્થિતિ વાંચવાની ભલામણ કરીએ છીએ. જૈન કોમ એ વેપારી કોમ છે. આપણા નેકનામદાર માજી વૉઇસરાય લૉર્ડ કરઝનના શબ્દોમાં કહીએ તો **"હિંદુસ્તાનનો બહોળો વેપાર જૈનોના હાથમાં છે"** આપણા ઘણા પૂર્વજોએ મોટી મોટી અને લાંબી જલમાર્ગે, તેમજ જમીનમાર્ગે વેપારાર્થે મુસાફરીઓ કરી છે અને તેના સેંકડો દાખલા પણ હાલના સમયમાં આપણી દૃષ્ટિમર્યાદા આગળ જો આપણે આપણા ઐતિહાસીક વિષયના વાંચનનું પરીશીલન કરીશું તો દૃષ્ટિગોચાર થશે. જ્યારથી આપણી તે તરફ પ્રવૃતિ ઘટી ત્યારથી આપણી દરેક રીતે અધોગતિ શરૂ થઇ. આપણા અનુયાયીઓની સંખ્યા ઘટી તેમજ શારિરીક, માનસિક, અને આર્થિક સ્થિતિ પણ ઘટી છે, તેનું મુખ્ય કારણ પણ પરદેશગમનનો અભાવજ છે. દેશદેશના વેપાર વણજની ખુબીઓ, રીત રિવાજોનું અવલોકન, હુન્નરકળાની ખીલવણી, અને શારીરિક સંપતિની પ્રાપ્તિ વિગેરે સઘળું આપણે પરદેશગમનના અભાવે ગુમાવ્યું છે. એ જોઇ કોણે દીલગીરી નહિ થતી હોય!

ક્યાં પહેલાંની આપણી જાહોજલાલી ને ક્યાં હાલની આપણી સ્થિતિ? માટે પરદેશગમનને માટે એવો તે કયો અક્કલમંદ હશે કે તે તરફ વિરૂદ્ધતા દર્શાવશે.

પરદેશગમનથી જે સુખની પરાકાષ્ટા-જ્ઞાનની અભિવૃદ્ધિ અને ઐશ્વર્યની પ્રાપ્તિ થાય છે તેનો આદર્શની માફક આપણી પ્રતાપિ બ્રિટિશ શહેનશાહતનો દાખલો આપણી દૃષ્ટિમર્યાદા આગળ મોજુદ છે.

પરદેશગમન એ મનુષ્યને પોતાની ઉન્નતિ માટે જરૂરનું છે એટલુંજ નહિ પરંતુ તે કોમની દેશની ટુંકાણમાં કહીએ તો સર્વની ઉન્નતિને માટે જરૂરનું છે. પરદેશગમનમાં સ્પર્શાસ્પર્શનો દોષ થવાનો સંભવ છે, પરંતુ જો તેનાથી (પરદેશગમનથી) થતા લાભનું કારણ આપણે વિચારીએ છીએ ત્યારે તે તેના કંઇ હિસાબમાંજ નથી. પરદેશગમનમાં એક અગત્યની બીના ઉપર વિશેષ લક્ષ્ય આપવાનું છે અને તે **આહારની** બાબત છે. પરંતુ જેઓ ધર્મચુસ્ત છે જેમના ખોળીઆમાં ધર્મના પવિત્ર સંસ્કારોએ વાસ કરેલો છે યા પવિત્ર સંસ્કારો પરંપરાથી ઉતરી આવેલા છે તેઓ તો કદી શાસ્ત્રથી મુખ્ય રીતે બાધિત વસ્તુઓનો આહાર કરતા નથી અને તે યાવત્ મરણાંત તક પણ તેવી વસ્તુઓને અડકતા પણ નથી. તેવા અભક્ષ્ય આહારો નહિ વાપરવાનું કારણ શાસ્ત્રવેત્તાઓએ જણાવ્યું છે કે આપણામાં સત્વ-રજસ-અને તમોગુણ રહેલા છે તેમાં જે અભક્ષ્યનું સેવન છે તે રજસ અને

તમસ ગુણને પોષક છે તેમાં વિશેષ ભાગે રજસ ગુણને વધારે પોષક છે. તેથી જેમ ઉકરડામાં પડેલું રતન કંઇ શોભા આપી શકતું નથી તેમ શોભાના કામમાં પણ આવી શકતું નથી અને કીંમતમાં પણ કોડીનું ગણાય છે તેવી રીતે આ અખંડ આનંદમયી ચિદાનંદ રૂપ આત્માના સાત્વિક ગુણોનું-રજસ અને તમસના ગુણોથી અભક્ષ્ય આહારે આચ્છાદન થાય છે, માટેજ શાસ્ત્રકારે તેવી વસ્તુઓ ખાવાની ભાર મૂકીને મના કરી છે અને તેવા આહાર કરનારને બહુલકર્મી જીવ અને નરકના અધિકારી અને પાપના ભાગી અને અનંત સંસારી જીવ ગણ્યા છે.

પરદેશગમનની આડે આવનાર બંધુઓનો મુખ્ય ઉદ્દેશ પણ મારા વિચાર પ્રમાણે એ હોવો જોઇએ પરંતુ એ તો વાસ્તવિક છે અને આપણે ઉપર બતાવી પણ ગયા કે જેઓ ધર્મી છે તેઓ કદિ શાસ્ત્રથી મુખ્ય રીતે બાધિત વસ્તુઓનું અહાર તો દેશમાં હોય કે પરદેશમાં હોય પ્રાણે ત્યાં હોય પણ સેવન કરતાજ નથી અને જેઓ ધર્મથી વિમુખ છે તેઓ તો દેશમાં હશે તોએ કરશે અને પરદેશમાં હશે તોએ કરશે માટે તે બિના પરદેશગમનની આડે લાવવી એ તદ્દન અયોગ્ય છે. યુરોપમાં વેજીટેરીઅનનો ઘણો ભાગ આપણા સંસર્ગથી વધતો જાય છે અને ભવિષ્યમાં વધશે એ નિઃશંક અને નિર્વિવાદ છે. માટે તેથી તો આપણે ખુશી થવા જેવું છે.

નગરશેઠ કસ્તુરભાઇએ પોતાના કુટુંબસહ વિલાયત તરફ પ્રયાણ કર્યું છે તેની તરફ અમો ઘણા માનની નજરથી જોઇએ છીએ અને તે વિશેષે કરીને તેટલાજ માટે કે તેઓ આપણી કોમના છત્ર તુલ્ય છે અને જ્યારે તેઓશ્રીએ વિલાયત જવાનું પગરણ કર્યું છે એટલે હવે **પરદેશગમન નહીં કરવું** એ વિચારનું તો મૂળ આપણી કોમમાંથી હમેશને માટે નિરમૂળ થઇ જશે અને જે ઉત્સાહી બંધુઓ હુન્નરકળા માટે, વેપાર વણજની ખીલવણી વિગેરે માટે પરદેશગમન કરવાનો ઇરાદો રાખતા હશે તેમને દરેકને હવે તક મળશે (એ જોઇ કોને આનંદ નહિ થતો હોય) તેમના વિદાયગીરીના માનમાં અત્રેના ઓશવાળ જ્ઞાતિના સમસ્ત શેઠીઆ તરફથી તેમજ બીજા કેટલાક લાગતા વળગતાઓ તરફથી તેમના પ્રત્યે પ્રેમની લાગણીથી અને તેઓની મુસાફરીની સફળ ઇચ્છવા મુબારકબાદી આપવા એક ઇવનીંગ પાર્ટી આપવામાં આવી હતી. તેમજ મુંબાઇમાં પણ તેઓશ્રીના લાગતા વળગતાઓ તેમજ આપણી કોમના કેટલાક નેતાઓ તરફથી પણ તેમની મુસાફરીની સફળ ઇચ્છવા એક મીટીંગ મળી હતી. અમો પણ તેઓશ્રીની મુસાફરી સુખશાંતિ ને સલાહ ભરી નીવડો એવું ઇચ્છીએ છીએ. અને શેઠશ્રીએ મેળવેલો તે દેશનો અનુભવ આપણી જૈનકોમની આર્થિક, નૈતિક, અને સામાજીક સુધારણાની વૃદ્ધિ કરવામાં મદદગાર થાઓ એમ ઇચ્છીએ છીએ !

સત્યગ્રાહી.

काव्यकुंज.

એક દુઃખી બાળકનું મૃત્યુ શયન.

(લેખક મી. હરિ.)

અહો શાન્તી મધુર મીઠી શું રહી છે પ્રકાશી,
જાણે આખી સૃષ્ટી બધી આ ઘોર નિદ્રામાં સુતી.
ભાનુ જ્યોતી નભ ભણી જો ! ધીમી ધીમી પ્રકાશે,
લીલા પીળા રંગ બેરંગી તેજ તેના જણાયે.
એવી વેળા ભર નિંદ્રામાં બાળ પેલું જણાય,
પાસે બેઠી શોક ભરેલી લલનાઓ જણાય.
નહિ બોલે કોઇ જન ત્યાં સર્વ શાંતિ મહી છે,
જાણે બેઠા નિર્જન વનમાં પાસ કોઇ નહિ છે.
નારીમાં છે એક લલના માત તે બાળનીરે;
નયનમાંથી અશ્રુ ધોધ જાય છે ચાલતું રે.
નહી જણાય પુરૂષ વર્ગ આટલી માંદગીમાં,
શું કરે ત્યાં એકલી નારી અશ્રુ કાઢયાં વિના હા ?
બાળક સુતો છે ભુલી સર્વ જંજાળ,
ન બોલે ન ચાલે કરે સૌકો પંપાળ.
રૂધિર માંસ ન જણાય છે શું ?
વપુ હાડપીંજર થયું હાય ! પેલું ?
બિચારી શોકના ભરિ અશ્રુ ખાળી ના રહે,
ક્ષણે રોતાં ક્ષણે રોતાં વસ્ત્ર ભીનું થઈ રહે !
ચિંતા તજીને માતા ઉઠે છે,
સુશ્રુષા આ બાળની કરે છે;
નથી પાસ કોડી ઔષધી માટે,
ગરીબી અવસ્થા હવે ખુબ સાલે !

* * * * *

ઘણા દિનો વહ્યા છે હા ! ગરીબી માંદગીનારે,
હજુ સારૂ થયું છે ના બીચારા બાળ પેલાને.
સૌ કોઇ મુખે બોલે, ' હવે સારૂં નહિ થાશે, '
વચન તે સાંભળી માના હૃદયમાં જ્વાળા પ્રકાશે.
જઈ બેઠી અરે ! એકાન્ત હૃદયને મોકળું કરવા,
હૃદય ને મન તણા ઉભરા થયા છે ત્યાં હવે ઠાલા.
અરર ! બાપુડાં, બાળુડાં હવે,
જનનીને મુકી, ક્યાં તુરે જશે ?

નહિ યતો હુંથી જરા તું વેગળો,
અરર હાય ! તું, જતો હવે રહ્યો ?
બાળુડાં અહહા ! પ્રેમ છોડીને,
માતને તજી ક્યાં હવે જશે ?
હરિ કૃપાળુ તેં શાને એ દીધો ?
વાંક મુજ શું તેં હરી લીધો ?
હું નિર્ધની તણું એ ધન જાયરે,
ક્યમ કરી જીવાય, સૃષ્ટીમાં હવે ?
પ્રાણ માહરો જીવન તે હતો,
તે વિના વિભુ મુજ દેહ ના રહ્યો ?
મધુર ફુલડાં ! તું મિત્ર જાય છે,
કદી નહિ હવે તે સીંચશે તને ?
વિસરી શે જવું હાય ! બાપલાં,
મુજ હૃદય તણી તું હતી આશા ?"

કહીને હુંદનો મુકયો બિચારી બાળ માતાએ,
અખંડ અશ્રુ વહે ચાલે, નયનમાં પૂર જોસેરે.
સૌ ઉઠયાં ગયાં વેરાઇ રહી તે માત એકલી,
બિચારા બાળનો હાવાં પ્રભુ વિણ કોણ છે બેલી ?

સહજ નયન ઉઘાડે બાળ માતા સમીપે,
ટગર ટગર જુવે કાંઇ મુખે ન બોલે.
કરી ચિહ્ન કાંઇ હાથે માતને તે જણાવે,
"મુજ જીવ હવે જાશે, મુકી પીંજર તું પાસે ?

'નહિ નહિ હા ! ધરતી, માત મ્હારો તું શોક,
'સૌ નિર્મ્યું છે જવાને, કાઢ્ય અશ્રુ ન ફોક.
'રહી સ્વર્ગે વિશે હું વાટ્ય ત્હારી મા જોવું,
'હળી મળી સૌ આપણ પ્રેમમય ત્યાં રહીશું !"

ફરી નયન મીંચે છે બાળ તે ઘેનમાંરે,
હૃદય ન શોક માતો માત મુઝાઇ મરે છે.
નગર તણી ઘડીમાં ટકોરો એક વાગે છે,
સમય છે રાત્રીનો ભયાનક ઘોર ભાસે છે.

પ્રભુના પ્રેમમય પાદે નમીને બાળ છે બેઠો,
સુખ તણા શ્વાસ વાટેથી જીવ હા ! બાળનો ચાલ્યો !
સુંદરી શીશ કુટી બેઠી કલ્પાંત કરવા,
નહિ જન કો પાસે નારને શાન્ત કરવા ?

" प्रवासीने प्रश्न. "

(લેખક–રતનલાલ નાગરદાસ. વકતા બોરસદ.)

ગઝલ.

મુસાફર તું કરે મસ્તી, કહે ક્યાં શાંત પડવાનો?
ઉકેલેલી બધી બાજી, નથી શું? બંધ કરવાનો?
સમુદ્રો બહુ મથન કરતો, હજુ પણ માલ ભરવાનો?
બધો સોદો ખપાવીને, ફરી કહે ક્યાં ઉતરવાનો?
માયિક પ્રેમને છોડી, વિભુના સમ થવાનો?
અગર મસ્તી અધુરીમાં, હતો શું તેમ રહેવાનો?
નથી થાક્યો નથી બેઠો, હજુ ક્યાં ક્યાં તુ જાવાનો?
કરી છે કેટલા અંકો, અદા શું? ખેલ થાવાનો?
કસીને કેડ બાંધી લે, કર્યા કર્મો ખપાવાને?
સુરો સંયમ સાધીલે, અમોલો માલ લેવાને.

" माफ करजे. "

(શિખરિણી.)

ઝુંટાવ્યું વિધીએ, રસભર દઇ પાત્ર મુજને,
ટળ્યું ઓષ્ઠેથીએ, અમૃત, ઘુંટડા રહેજ ભરતે;
નજીવુંએ વિશ્વે જરીય નવ છાજ્યું ગરીબને,
સખા! પ્રેમી! વ્હાલા! પ્રિયતમ! મને માફ કરજે! 1

નથી મ્હારે માટે પ્રણય સરિતે સ્નાન કરવાં,
નથી મ્હારે માટે ઉરઉર મળી ઐક્ય બનવાં;
નથી મ્હારે માટે જીવન રસ નિર્મ્યો જગદીશે,
સખા! પ્રેમી! વ્હાલા! પ્રિયતમ મને માફ કરજે! 2

શુભેચ્છા ત્હારી હું સમજુ મુજ માટે ઉછળતી,
દયાની છોળોએ હૃદય મુજ માટે ઉપડતી;
તુફાનો પ્રીતિના જીગર તુજ ડોળે પ્રબળને,
સખા! પ્રેમી! મ્હારા! પ્રિયતમ મને માફ કરજે. 3

અજાણ્યું હું થી ના, જખમ તુજને કારી પડશે,
નિરાશામાં ત્હારૂં જીવન સઘળું વ્યર્થ વહશે!

થશે ખાર આખું, જગત નીરસને શુન્ય તુજને !
સખા ! વ્હાલા ! પ્રેમી ! પ્રિય ! પ્રિય ! મ્હને માફ કરજે. ૪

નકી શબ્દો મ્હારા જીગર કુમળું તુજ ચીરશે !
અરે ! શબ્દો ખુની મરણ વશ અન્તેજ કરશે !
પ્રીતિનું પંખિડુ પ્રણયહીન દેશે પ્રજળશે !
અભાગી જે માટે, પ્રિયતમ ! મને માફ કરજે. ૫

પ્રીતિ કાર્યે ત્હારી વિમલ પ્રીતડી સ્પષ્ટ દીસતી,
ઉંડી શબ્દે, નેત્રે, અવયવ દરેકે ટપકતી;
હું માટે હોમ્યું ત્હેં, સુખ સહુ સખે તુચ્છ ગણીને !
અરે ! વ્હાલા ! મ્હારા ! પ્રિયતમ ! મને માફ કરજે ! ૬

અભાગી હું ક્યાંથી ! હૃદય ધરવાને મળી ગઇ,
સરીતા પ્રીતિની રણમહી વહી ક્યાં ઉલટથી ?
સુકાયેલે હૈયે, જળ સહુ શમી ધૂળ ઉડશે,
સખા ! પ્રેમી ! વ્હાલા ! પ્રિયતમ ! મને માફ કરજે. ૭

અરે નિર્માયું આ કમનસીબ મ્હારા નસિબમાં !
ઉંડી આશા ત્હારી, વિફળ કરીને ઘાવ કરવા !
અરે ! પાપી મ્હારા કર, કતલ એ કાન્ત કરશે !
સખા ! પ્રેમી ! વ્હાલા ! પ્રિયતમ ! મને માફ કરજે. ૮

દિધાં છે વિશ્વેશે રૂદન કરવા નિત્ય મુજને !
પ્રભુની ઇચ્છા ને ઉર, વશ થવા યત્ન કરશે !
વિધિએ નિર્મ્યુંના હસવું હિનભાગી હૃદયને !
સખા ! વ્હાલા ! પ્રિયતમ, મને માફ કરજે ! ૯

મને દોરી જાવા પ્રણય પથમાં, યત્ન ત્યજજે,
નહિ મ્હારાં કોદી' પતિત પગલાં ત્યાંજ પડશે;
પ્રભુએ નિર્મેલા નિયમ વશ આખું જગત છે,
અને તેથી વ્હાલા ! પ્રિયતમ મને માફ કરજે. ૧૦

દશા વિશ્વે મ્હારી વિપરીત બની છે પ્રણયને,
હદો ઓળંગીએ હૃદય ડગલું નાજ ભરશે;
વિધિના નિર્મેલા વિકટ પથ માંહે ગતિ થશે,
ન રુટે હુંથીએ ! પ્રિયતમ મને માફ કરજે ! ૧૧

મનુષ્યો વિશ્વે શું ! કરી જરી શકે આત્મબળથી !
વિધિ ચાવી આપે જન તણી થતી તેમજ ગતિ !
કુદે, નાચે, બેસે, પરવશ બધાં છેજ પુતળાં,
રડી યાચું વ્હાલા ! પ્રિયતમ મને માફ કરજે ! ૧૨

ભલે આ સ્હેજે તું, સુખકર પડે જેમ તુજને,
સુખેથી સ્હેવું એ પરમ પ્રભુ સેવા વિદિત છે,
કટુ થાશે આખું, જગત કડવું ઝેર બનશે,
વિના પ્રચ્છા મ્હારી, પ્રિયતમ ! મ્હને માફ કરજે ! ૧૩

ત્યજું ત્હારે માટે સકળ ઉપભોગો જગતના—
ઉલેચું હાથે હું ઉદધિ જળ કાળાં અસિમ હાં !
પરંતુ તેથી શું ? તુજ શુભ સખે લેશ બનશે ?
અરે પ્યારા પ્રેમી ! પ્રિયતમ ! મને માફ કરજે. ૧૪

અહો ! આવી આગે, હૃદય તુજ શું તુચ્છ ગણશે ?
સખે શ્રદ્ધા મ્હારી અવર ભવ માંહે અમર છે.
વિના એ આશાના ! જગત દવમાં આશ્રય બીજે,
ગ્રહી એ આશા તે પ્રિયતમ મને માફ કરજે. ૧૫

"નિરાશા."

मासिक समालोचना.

(લેખકઃ—એક જૈન મુનિ.)

ધન્વંતરીઃ—ધન્વન્તરિ વૈદ્યની પેઠે વિશ્વમાં આરોગ્યતાના વિચારો અને આચારોને દર્શાવનાર અનેક લેખોથી સુશોભિત ધન્વન્તરિ માસિક છે. જૈનધર્મના આચારોમાં નૈસર્ગિક આરોગ્યતાના હેતુઓ સમાયલા છે એમ ધન્વન્તરિ માસિકે સામાન્ય લેખોવડે જાહેર કર્યું છે. ઔષધોપચાર વિના નૈસર્ગિકજીવન ગાળવાથી અનેક રોગો ઉદ્ભવતા નથી એમ વિજય ડિંડિમવાદ્ય વગાડીને ધન્વન્તરિએ આર્યલોકોને જણાવ્યું છે. અનેક પ્રકારના રોગો થવાના હેતુઓને પ્રદર્શિત કરીને જનસમાજને રોગના ભોગ ન થવાય એવા નિરામય નૈસર્ગિક ઉપાયો જણાવીને જનસમાજની સેવામાં ધન્વન્તરિ માસિકે પ્રશસ્ય લાભ આપ્યો છે. શારીરિક પુષ્ટિનું પોષક અને રોગરૂપ ગંદકીનું શોષક ખરેખર ધન્વન્તરિ માસિક સૂર્યપ્રભાની પેઠે વિચાર પ્રભાને ધારણ કરી જગતના શારીરિક હિતમાં પ્રવૃત્ત થયું છે. ધન્વન્તરિ માસિકે બાલ્યાવસ્થાથી મનુષ્યોની શારીરિક નિરામય સ્થિતિ સંરક્ષાઈ રહે એવા લેખો લખીને પોતાની ઉત્તમતા જાળવી રાખી છે. ધન્વન્તરિ માસિકે નૈસર્ગિક જીવન ગાળવાના ઉપાયો દર્શાવવામાં ગુર્જરત્રા ભૂમિમાં પહેલ કરી છે એમ અપેક્ષાએ કથવામાં આવે તો તેમાં અતિશયોક્તિ નથી. ધન્વન્તરિ માસિક આ પ્રમાણે પ્રાચીન વૈદક શાસ્ત્રોના પ્રશસ્ય નિરવદ્ય રોગ નાશક ઉપચારોનો પ્રકાશ કરીને જગતમાં આદર્શભૂત માસિક બનો એવી આશીઃ છે. વૈદક શાસ્ત્રાદિ સાર ગ્રાહક ગુણ દૃષ્ટિએ પ્રશંસકો, વાચકો અને શ્રોતાઓના હૃદયને આનન્દ સંતોષ આપે એવા સુવિચારોથી ધન્વન્તરિ માસિક અલંકૃત થઈને ભવિષ્યની આર્ય પ્રજાની ઉન્નતિમાં સુલાભ આપો એવું ઇચ્છવામાં આવે છે.

સુચના.

માસિકમાં આવતા જુદી જુદી સહીઓવાળા સઘળા લેખો સાથે અમો સંમત છીએ અગર એ વિચારો અમારા છે એમ માનવું નહિ. લેખક પોતે તેના વિચારોને માટે જવાબદાર છે.

× × × × ×

જે લેખક મહાશયોએ ગત અંક વખતે તથા આ અંકમાં પ્રગટ કરવાને અમોને લેખો મોકલ્યા છે. પરંતુ સ્થળ સંકોચને લઇને અમો તે સર્વે પ્રસિદ્ધ કરી શકયા નથી. ધીમે ધીમે તેને પ્રગટ કરીશું

બોર્ડીંગ પ્રકરણ.

૧૫-૦-૦ શા. કેશવલાલ રીખભદાસ હ. ધનજી જગમલ.
૧-૦-૦ બોર્ડીંગના એક હિતેચ્છુ તરફથી.
૬૦૦-૦-૦ શ્રી મુંબઇના મોતીના કાંટાના ટ્રસ્ટીઓ તરફથી હ. શેઠ હીરાચંદ ભાઇ નેમચંદ ભાઈ બા. દરમાસે કાયમ રૂ. ૧૫૦) બોર્ડીંગને મદદના આપવાના કહેલા તે મુજબ માસ.
હ. ઝવેરી વાડીલાલ વખતચંદને ત્યાંથી આવેલા તે.

૬૧૬-૦-૦

બોર્ડીંગને માસિક મદદ.

૨-૦-૦ શેઠ કાળીદાસ ઉમાભાઈ બા. બે માસના.
૩-૦-૦ શા. પ્રેમચંદ કેવળદાસ બા. માસ ત્રણના.
૧-૦-૦ શા. દલસુખભાઇ છોટાલાલ બા. એક માસના.

૬-૦-૦

કપડાં.

રા. રા. અત્રેના ઝવેરી કેસરિસંગ વાડીલાલ તરફથી બોર્ડીંગના દશ ગરીબ વિદ્યાર્થીઓને કીંમત આશરે રૂ. ૩૦) ના કોટ કરાવવામાં આવ્યા છે તેમજ ટોપીઓ અપાવવામાં આવી છે. હ. ઝવેરી બુધાલાલ.

આમંત્રણ.

ચાલુ વર્ષમાં આ માસિકમાં સર્વોત્તમ વિષયો આપવા હમે નિશ્ચય કર્યો છે. ઉચ્ચ વિષયના લેખો તથા સુલલિત સુબોધપ્રદ કાવ્યો લખી મોકલવા લેખકો અને લેખક ભગીનીઓને ખાસ આમંત્રણ કરવામાં આવે છે. મોટા પ્રમાણમાં લેખો આવે છે, માટે તારીખ પહેલી અંદર લેખો મળે તેમ મોકલવા ભલામણ છે. કારણ માસિક હવેથી નિયમિત પ્રકટ કરવાનો દ્રઢ સંકલ્પ છે.

છપાય છે ! દીવ્યજ્ઞાન સંગ્રહ ! છપાય છે ! !

શ્રી દેવચંદજીની ચોવીસી.

શ્રી દેવચંદજીનું નામ જૈન આલમને એટલું પરિચિત છે કે તેમના સંબંધમાં વિશેષ લખવાની જરૂર નથી. તે ૧૮ મા સૈકાની આખરમાં વિદ્યમાન હતા, અને તેમણે લખેલા ગ્રન્થોમાં હાલમાં બે સંસ્કૃત ગ્રન્થો તથા ૧૦-૧૨ ગુજરાતી ગદ્ય તથા પદ્યના લખાણો મળી આવે છે. તેઓશ્રીનો ગુજરાતી ભાષાપરનો કાબુ એવો તો અસાધારણ હતો અને તેમનું ષટ્ દ્રવ્ય તથા અધ્યાત્મવિદ્યા સંબંધીનું જ્ઞાન એટલું વિશાળ અને ઉંડુ હતું કે તેમણે લખેલી વર્તમાન તીર્થંકરોની ચોવીસી, તથા અતીત તીર્થંકરોની ચોવીસી, તથા મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં બીરાજતા વીશ વિહરમાન તીર્થંકરોની વીસી લોકોનું ધ્યાન ખેંચી રહી છે. આ ચોવીસીઓ તથા વીસીઓમાં ભક્તિભાવ, જ્ઞાન, દ્રવ્યાનુયોગ, હૃદયના ઉદ્દ્ગારો વગેરે અનેક બાબતો સમાયેલી હોવાથી અમે વર્તમાન જીન ચોવીસી જનસમાજ આગળ સસ્તી કિંમતે મૂકવા ઉચિત ધાર્યું છે. વળી ચોવીસીમાં કેટલીક ગહન બાબતો આવે છે, તે સામાન્ય જૈનો સમજી શકે નહિ તેથી તે પર રચેલી ગુજરાતી ટીકા પણ સાથે આપેલી છે. જે તેમણે પોતેજ જનહિતાર્થે રચેલી છે. તે ટીકા મૂળના આશયને બહુજ સારી રીતે સમજાવે છે. આ પુસ્તકનાં લગભગ રૉયલ ૩૨ પેજીનાં ૫૦૦ ઉપરાંત પૃષ્ટ થશે અને તે છતાં આવા ઉત્તમ પ્રકારના જ્ઞાનનો જૈન સમાજમાં ફેલાવો થાય એવા ઉચ્ચ હેતુથી તેની કિંમત માત્ર નામની ૦-૬-૦ રાખી છે, જેથી દરેક જૈન, અમને આશા છે કે, આવું પુસ્તક ખરીદી શ્રી દેવચંદજી મહારાજની વાણીનો લાભ લેશે અને ભક્તિ સાથે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી પોતાના આત્માનું કલ્યાણ કરી શકશે.

પુસ્તક મંગાવનારે પોતાનું નામ ઠેકાણું તથા પ્રત વિગેરે લખી જણાવવું.

નાગોરીશરાહ,—અમદાવાદ.
તા. ૧૯-૩-૧૪. } શંકરલાલ ડાહ્યાભાઈ કાપડીઆ.

ભેટ આપવાની છે.

રા. રા. શેઠ જગાભાઇ દલપતભાઇ બી. એ. તરફથી 'જૈન ધર્મની પ્રાચીન અને અર્વાચીન સ્થિતિ' નામના પુસ્તકની ૩૦૦ નકલો, દરેક જૈન લાયબ્રેરી, જૈનશાળા તથા પૂજ્ય મુનિ મહારાજોને પોતાના ટપાલ ખરચથી **ભેટ** આપવા માટે અમને મળી છે. માટે જેમને જોઇએ તેઓએ નીચેના સ્થળેથી પોસ્ટ કાર્ડ લખી મંગાવી લેવી. હવે ફક્ત જુજ નકલો બાકી રહી છે.

વ્યવસ્થાપક "બુદ્ધિપ્રભા.

ઠે. નાગોરીસરાહ—અમદાવાદ.